

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1885 ΜΑΙΟΣ

ΕΤΟΣ Β' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ε'

ΠΩΣ Ο ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗΣ ΑΝΕΤΡΕΦΕ ΤΟ ΤΕΚΝΟΝ ΤΟΥ.

(συνέχ. ἰδὲ φύλ. 4 σελ. 156).

Ὀλίγον χρόνον ὕστερον ἢ σύζυγος τοῦ Πεσταλότση ἔγραφεν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ της.

«Ἐπωφελήθην ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀγαπητοῦ μοι συζύγου, ἵνα ἀναπολήσω τὸν βίον μου, ὁ ὅποτος ἐξηφανίσθη ἀπὸ τινος χρόνου. Ἐλπίζω νὰ γίνω μήτηρ. Ἐὰν ἀρέσκη τῷ Θεῷ νὰ διαφυλάξῃ ἡμᾶς ζωῆς, τὸ τέκνον μου καὶ ἐμέ, πόσον φοβερὸν εἶναι τὸ καθήκον, τὸ ὅποτον μὲ περιμένει. Ἄλλ' ἐὰν θέλῃ, ἵνα ἐπέλθῃ ὁ θάνατός μου κατὰ τὸ μοιραῖον... Ὡ Θεὲ τοῦ ἐλέους, μεθ' ἡμῶν γενοῦ τῆ σῆ χάριτι καὶ εὐλογίᾳ, ἀντιλαβοῦ ἡμῶν καὶ καθάρισον καὶ ἐνίσχυσον τὰς καρδίας ἡμῶν. Τέλος ὁ ἀγαπητός μου ἐπέστρεψε· μὲ ἠρώτησε, ἐὰν προσηυχῆθην τῷ Θεῷ· ἐχάρην ὑπερβαλόντως διηγηθεῖσα αὐτῷ τὰ της ἡμέρας, πολὺ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐχάρη ἐπὶ τούτοις.»

Πολλὰ ἔτι δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω, ἵνα δεῖξωμεν, ὅτι οἱ δύο σύζυγοι, μῆνός τινος μετὰ τὸν γάμον των, ἔψεγον τὸν βίον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ἐξῆρχεν ἡ φροντίς τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, καὶ ἐζήτουν ἐν τῇ προσευχῇ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν τελειοποίησιν.

Ὅτε δὲ ὁ Πεσταλότσης ἐγένετο πατήρ, ἡ ἠθικὴ αὕτη κρίσις προσέλαβεν ἐν αὐτῷ τὸν χαρακτήρα βιαίας θρησκευτικῆς τύψεως. Ἡ πατρότης μετὰ τῶν φροντίδων της, τῶν καθηκόντων της, καὶ τῆς εὐθύνης ἔθηκε τὸν ἄνθρωπον εἰς νέους ὕρους ἰδιαζόντως ἐπιτηδεύς πρὸς

σπουδαίαν ἐπιστροφὴν εἰς ἑαυτὸν καὶ πρὸς ἀναγέννησιν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν. Ἡ ἁμαρτία τὴν ὁποίαν συνεχώρησαν δι' ἑαυτούς, δὲν τὴν θέλουσι διὰ τὸ τέκνον τῶν σπλάγγων των, διότι αἰσθάνονται, ὅτι ἐν αὐτῇ ἀναποσπαστως κεῖται ἡ δυστυχία, καὶ ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνάγκην νὰ καθαγιάσωσιν ἑαυτούς, ἵνα δυνηθῶσι νὰ ἀναθρέψωσιν ἐν ἀγιότητι τὸ ἡγαπημένον ἑαυτοῖς ὄν.

Τούτου ἕνεκα ὁ πατὴρ τοῦ νεογεννήτου τέκνου ἔγραψεν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τῆς γυναικὸς του τὰ ἑξῆς :

«Ὁ Θεέ! εἶδον πλησιάζουσαν τὴν στιγμήν τῆς μεγίστης τῶν ἀγωνιῶν καὶ δὲν ἠδυνήθην μῆτε νὰ προσευχηθῶ, μῆτε νὰ κλαῖσω, καὶ δὲν ὕψωσα τὴν καρδίαν μου εἰς τὸν Θεόν, καὶ δὲν ἔπεσα εἰς τὰ γόνατα νὰ ἑλεεινολογήσω ἑμαυτὸν διὰ τὰ σφάλματά μου, νὰ ζητήσω συγχώρησιν, ἵνα μὴ ὁ Θεὸς μου ἀφαιρῆσθαι τὴν ἡγαπημένην σύζυγον διὰ τὰς ἁμαρτίας μου, ἵνα μὴ μοῦ ἀφαρπάσῃ τὸν υἱόν μου διὰ τὰς ἀνομίας μου. Ὡ! ἡ σκληρότης κεῖται ἐν τῷ βῆθει τῆς καρδίας μου, ἡ θέλησις τοῦ νὰ βελτιώσω ἑμαυτὸν εἶναι μακρὰν ἔμοῦ, ἡ καρδία μου εἶναι πλήρης κακίας.»

Ἐξἄκολουθεῖ δὲ περαιτέρω οὕτω πως γράφων καὶ τελευτᾷ ἐπιφωνῶν τὸ τοῦ Παύλου «Τίς θά μ' ἀπαλλάξῃ ἐκ τοῦ σώματος τούτου τοῦ θανάτου;» Κατωτέρω δὲ ἐπανέρχεται εἰς τὰς αὐτὰς σκέψεις.

«Ἐνησχολούμην πάντοτε περὶ ἀσήμαντα καὶ μηδαμινὰ καὶ οὐχὶ πῶς νὰ καταστήσω τὴν καρδίαν μου ἀξίαν τῆς εὐτυχιστέρας ἡμέρας τοῦ βίου μου. Ὁμοί! ἐπελήσθην τοῦ Κυρίου μου καὶ Θεοῦ μου, καὶ εἰς τὴν δυσφορίαν τῆς καρδίας μου δὲν προσευχήθην πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις παρέσχε τὴν μορφήν ἐκάστῳ ἡμῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητέρος, καὶ ἔδωκε τοῖς πᾶσι τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν ζωὴν. Σύγγνωθί μοι, ὦ Πάτερ, οὐκ εἶμι ἀξίος κληθῆναι υἱός σου.

«Σὺ διεσκόρπισας τὰς εὐλογίας σου ἐπ' ἔμοῦ ὑπὲρ τὸ μέτρον. Σὺ διεφύλαξας τὴν ζωὴν καὶ τὴν υγίαν τῆς συζύγου μου· σὺ μὲ κατέστησας πατέρα ἐνδὸς τῶν ἀθανάτων πλασμάτων σου. Ὡ! ἂν ἠδυνάμην νὰ ἀναγνωρίσω τὴν ἀγαθότητά σου διὰ τῆς μετανοίας μου, διὰ τῆς μετανοίας μικροῦ ἁμαρτωλοῦ βίου, ἀφ' οὗ μέχρι τοῦδε οὐδὲ βῆμα ἐκινήθην πρὸς τὰ ὀπίσω!... Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου ἐξ ὕψους! Δός μοι ἡδὴ νέαν δύναμιν, ἀνακαίνισον τὴν καρδίαν μου καὶ ἔμπνευσόν μοι νέον ζῆλον! Ὡ υἱέ μου, υἱέ μου! Τρομερὰ σκέψις! Προδοθεὶς ὑπ' ἔμοῦ, μὴ πιστεύω εἰς τὸν προορισμόν σου, θὰ γίνῃς ἡμέραν τινὰ ἐνώπιον τοῦ Κριτοῦ μου ὁ κατηγορὸς τοῦ πατρός σου, ἐκεῖνον, ὅστις ὤφειλε νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς τρίβους ἀσφαλεῖς! Θὰ ἦτο καλλίτερον εἰς ἐμέ, ἢν μὴ ἔβλεπόν ποτε τὸ πρόσωπόν σου, ἢ πρὶν ἢ τὸ ἴδω ἐρριπτόμην εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης. Ὁ Θεὸς ἄς μὲ φυλάττῃ, ἀγαπητὸν τέκνον, νὰ μὴ διεγείρω κακόν τι ἐν νῆ καρδίᾳ σου!»

Ἦτο δὲ τοῦτο βεβαίως αἰσθημα ὑψηλὸν καθήκοντος καὶ ἀρετῆς,

πρόκλησις συνειδήσεως εὐκισθήτου, ἐνθουσιασμός καρδίας εἰλικρινῶς καὶ ἐνδομύχως θρησκευτικῆς. Καὶ ὅμως εἰς τὰς ἐνδομύχους διακοινωνήσεις τοῦ ἀνθρώπου, τούτου, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ ἦτο ὑπέρτης τοῦ εὐαγγελίου, οὐδεμίαν λέξις περὶ Ἰησοῦ, τοῦ Σωτῆρος τῶν ἀνθρώπων, τοῦ καταφυγίου τῶν τεθλιμμένων ψυχῶν! Ἡ χριστιανικὴ τῆς ἀπολυτρόσεως διδασκαλία φαίνεται ἐν τούτοις ἑλλείπουσα ἐκ ψυχῆς, πληρουμένης ἄλλοτε ὑπὸ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ μετανοίας ἐξόχως χριστιανικῆς. Βλέπει τις, ὅτι ὁ Πεσταλότσης ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν χρόνων τῆς ἀπιστίας, ἐν οἷς ἔζη· αἱ ἀπλοῖκαὶ πεποιοθήσεις τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας καὶ τῆς ἀρξαμένης νεότητος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὰ σοφίσματα τοῦ Ῥουσσῶ.

Ταυτοχρόνως ὅμως βλέπει τις ὅτι ἡ ἀντίδρασις ἐπέηλθε, καὶ πολλὰ ἤδη βήματα προόδου ἐποιήσατο. Ἀπὸ τοῦ Ῥουσσῶ μέχρι τοῦ Πεσταλότσης ὁποῖα διαφορὰ! Ἐκεῖνος μὲν ἦτο εὐχαριστημένος ἐξ ἑαυτοῦ καὶ διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὰς μεγίστας ἑαυτοῦ πλάνας, οὗτος δὲ πικρῶς ἐπιπλήττει ἑαυτόν, ἀφ' οὗ, ζῶν ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, κατατάσῃ τὰ πρόσκαιρα τῆς οἰκογενείας του συμφέροντα εἰς τὴν πρώτην θέσιν μετ' ἐνεργείας καὶ ἀγάπης.

Ἡ κυρία Νέκερ, ἐν τῷ περὶ βαθμιαίας ἀνατροφῆς συγγράμματι θαυμάζει ὅτι ἐν τοσούτοις ἀκαταπονήτοις συγγραφῶσι παντὸς εἶδους οὐδεὶς εὐρέθη πατὴρ διατηρήσας σημεῖωσιν τῆς προόδου τοῦ τέκνου του. Ἠγγόνει ὅτι ἀπὸ ἐξήκοντα ἡδὴ ἑτῶν ἡ εὐχή τῆς εἶχεν ἐκπληρωθῆ ὑπὸ τοῦ ἀναμορφωτοῦ τῆς παιδαγωγίας. ὁ Πεσταλότσης ἔγραφε τὰς παρατηρήσεις του περὶ τοῦ μικροῦ υἱοῦ του ἐν ἡμερολογίῳ, οὐ τεμάχιά τινα ἀπελείφθησαν ἡμῖν, δημοσιευθέντα ἐν τοῖς Pestalozzische Blätter τοῦ διδάκτορος Νειδέρου, συνεργάτου τοῦ Πεσταλότση, ἐν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνου (ἐν Aix-la-Chapelle. 1828).

Τὸ ἡμερολόγιον κεῖται ἡμῖν διδάγμα πλήρες διαφέροντος καὶ περιεργίας. Βλέπει τις πατέρα προτιθέμενον νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἰδέας τοῦ Ῥουσσῶ ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ υἱοῦ του καὶ φροντιζόντα περὶ τούτου μετ' ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ συνειδήσεως, ἀλλ' ἐν παντὶ βήματι ἰστάμενον καὶ ἐπανορθοῦντα αὐτὰς διὰ τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ἀναμνήσεως ἀγωγῆς, ἣν αὐτὸς οὗτος εἶχε λάβει παρὰ μητρός Χριστιανῆς. Ὅταν σκεπτώμεθα, ὅτι ὁ Ῥουσσῶ εἶχε στερηθῆ τῆς διπλῆς ταύτης ἐμπειρίας, υἱοῦ καὶ πατρός, δὲν παραξενευόμεθα διὰ τὰς πλάνας, εἰς ἃς ὑπέπεσον.

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο δεικνύει πρὸς τούτοις ἡμῖν τινὰς τῶν ἀρχῶν τῆς μεθόδου τοῦ Πεσταλότση· ἐν αὐτῷ ὑποστηρίζεται κατὰ μικρὸν ὑπὸ τῶν ἐμπειριῶν καὶ μελετῶν του καὶ βλίνει κατ' εὐθείαν ἀντιστάμενος εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ρουσσώ.

Ὁ υἱὸς τοῦ Πεσταλότση εἶχεν ὀνομασθῆ Ἰακωβὸς καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὑποκοριστικῶν παρὰ Γερμανοῖς, Ἰακωβάκης· ἦτο δὲ τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν, ὅτε ὁ πατὴρ του ἔγραφε τὰς σημειώσεις, ἅς μέλλομεν νὰ παραθέσωμεν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀφήσωμεν ἀμνημόνευτον, ὅτι ὁ Πεσταλότσης ἦτο τότε ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Neuhof, λίαν ἀπησχολημένος ἀκόμη εἰς τὰς γεωργικὰς του ἐπιχειρήσεις.

διωγμὰ «27 Ἰανουαρίου 1774. Ἐδειξα αὐτῷ τὸ ὄρητικῶς ἐπὶ τῆς κατωφερείας τοῦ λόφου τρέχον ὕδωρ. Ἡ θέα τούτου τῷ ἤρσεε. Ἐρριψα λίθους ἐν τῷ ὕδατι χαμηλότερον, με ἐμιμήθη λέγων πρὸς τὸ ὕδωρ τὰ ἐξῆς:

«Περίμενέ με, θὰ ἐπανεέλθω.» Ὡδήγησα αὐτὸν μικρὸν κατωτέρω εἰς τὴν ὄχθην τοῦ αὐτοῦ ῥυακος.— «Παρατήρησον, ὦ πάτερ, ἔκραξε, καὶ τὸ ὕδωρ ἐπίσης περιπατεῖ· ἔρχεται ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ μέρους, καὶ πηγαίνει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω»—Ἠκολουθήσαμεν τὸν ῥοῦν τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπανελάβον αὐτῷ πολλάκις. «Τὸ ὕδωρ τρέχει ἐκ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τοῦ ὄρους εἰς τὸ χαμηλότερον».

«Τῷ ὀνόμασά πτηνά τινὰ λέγων αὐτῷ, — «ὁ κύων, ἡ γαλῆ κτλ. εἶναι ζῶα.» — ἔπειτα — «ὁ θεὸς σου Ἰωάννης καὶ Νικόλαος εἶναι ἄνθρωποι.» — Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν ἠρώτησα — «Τί εἶναι ἡ ἀγγελός, τὸ πρόβατον, ὁ ἐφημέριος, ἡ αἰξ, ὁ ἐξάδελφός σου, κ.τ.λ. ; — «Ἄπεκριθη σχεδὸν πάντοτε ὀρθῶς. Ὅτε ἀπόκρισις αὐτοῦ δὲν ἦτο ὀρθή, συνωδεύετο αὐτῇ ὑπὸ μειδιάματος ὑποσημαίνοντος, ὅτι ἐπίτηδες ἔσφαλεν. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἀστειότητα δὲν ὑπεκρύπτετο ἡ ἐπιθυμία τοῦ δοκιμάσαι μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ δηλώσῃ τὸ ἀνεξάρτητον τῆς βουλήσεώς του;»

τετάρτη «29 Ἰανουαρίου. Κατορθῶ νὰ στρέψω τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ μάθημά του, ἀφοῦ πρῶτον ἀφήσω αὐτὸν νὰ παίξῃ καὶ τρέξῃ ἐκθεσιμῆνος εἰς ἰκανὸν ψῦχος. Ἐκ πείρας λοιπὸν ἐπέισθην, ὅτι πρέπει νὰ ἦναι τις εὐρωστος, εἰάν θέλῃ νὰ ἐκπληροῖ τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἔργον ἐν μέσῳ τῶν παιδιῶν τοῦ μαθητοῦ του καὶ ἐν ὑπαίθρῳ.»

οὐκ ἔτι «30 Ἰανουαρίου. Ἐδειξε στενοχωρίαν ἐν τῷ συλλαβίζειν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἀπασχολῶ οὕτω πως κατ' ἐκάστην τακτικῶς, καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του, ἠθέλησα εὐθύς ἐν ἀρχῇ, νὰ τὸν κάμω

νὰ αἰσθανθῆ αὐστηρῶς τὴν ἀνάγκην. Δὲν ἀφήκα αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀπαρασκείας μου, ἀλλὰ τῷ ἔδειξα τοῦτο διὰ ποινῆς· Τὸν ἐκράτησα εἰς περιορισμόν. Μετὰ τὴν τρίτην τιμωρίαν κατέστη ὑπομονητικὸς. Ἐκτοτε κατεγίνετο εἰς τὸ μάθημά του ἐκουσίως καὶ εὐχαρίστως.

«Τῷ ἔδειξα, ὅτι τὸ ξύλον ἐπέπλεε τοῦ ὕδατος, ἐνῶ οἱ λίθοι ἐβυθίζοντο, ἐν ἀγγεῖῳ.

σάββατον 1 Φεβρουαρίου. Τὸν ἐδίδαξα νὰ μάθῃ λατινιστὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐξωτερικῶν μερῶν τῆς κεφαλῆς. Διὰ τῶν σχημάτων καὶ τῶν παραδειγμάτων τὸν ἔκαμα νὰ ἐννοῇ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων «ἐντός, ἐκτός, κάτω, ἄνω, ἐν τῷ μέσῳ, παραπλεύρως, κ.τ.λ.» Τῷ ἔδειξα τὴν χιόνα τηκομένην καὶ μεταβαλλομένην εἰς ὕδωρ ἐντός τοῦ δωματίου.

«Εὔρον, ὅτι ἡ διδασκαλία διηκολύνετο διὰ τῆς ποικιλίας τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς, τουτέστιν ὀμιλῶν ὅτε μὲν ὑψηλοφώνως, ὅτε δὲ χαμηλοφώνως, ὅτε μὲν ἐπὶ ἐνός τόνου, ὅτε δὲ ἐπὶ ἄλλου. Ἄλλ' εἰς τί δύναται νὰ ὀδηγήσῃ παρομοία τις ἰδιοτροπία!

«Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, εἶχεν ἰδεῖ νὰ σφάζωσι χοίρους· ὑπὸ πνεύματος ἀπομιμήσεως παρεσκευάσε διάφουρα τεμάχια ἐκ ξύλου, ὥσει προὔκειτο νὰ ἐκτελέσῃ ὁμοίαν τινὰ ἐργασίαν. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἡ μήτηρ του τὸν ἐκάλεσεν «Ἰακωβάκη».

— «Ὁχι, μῆτέρ μου, ἀπεκρίθη, σὺ πρέπει τώρα νὰ με ὀνομάσῃς «Κύριον κρεωπόλῃν».

κυριακὴν 2 Φεβρουαρίου. Ἐζήτησα νὰ κάμω αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὴν ἔννοιαν τῶν ἀριθμῶν, τῶν ὁποίων μέχρι τοῦδε ἐγίνωσκε μόνον τὰ ὀνόματα ἐπαναλαμβάνων ἐκ μνήμης αὐτοῦς, χωρὶς νὰ ἀποδώσω τούτοις ἔννοιαν ὀρισμένην. Τοῦτο εἶναι μέγιστον ἐμπόδιον, ὅπως φθάσῃ τις εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἢ νὰ γνωρίζῃ τις πλέον τὰς λέξεις, χωρὶς αὐταὶ νὰ ἦναι συνδεδεμένοι μετ' ἀκριβοῦς ἐννοίας τῶν πραγμάτων. Ὁ ἄνθρωπος ὁ μάλλον βραδύνουσι ἤθελεν ἐκπληχθῆ ἐκ τούτου, εἰ παρῆν ἐν τῷ μαθημάτι. Ὁ παῖς ἦτο συνειθισμένος νὰ μὴ ἀποδίδῃ μηδεμίαν διαφορὰν ἐννοίας μετὰ τῶν διαφόρων ὀνομάτων ἀριθμῶν, οὐς ἀπήγγελλε, καὶ ἡ συνήθεια αὕτη τὸν καθίστα τοσοῦτον ἀπρόσεκτον, ὥστε δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ σήμερον νὰ διορθώσω αὐτὸν τὸ παράπαν.

«Διατὶ δὲ ἔσχον τὴν ἀνοησίαν νὰ τὸν ἀφήσω νὰ ἀπαγγέλλῃ οὕτω ἐνδικφερούσας λέξεις, χωρὶς νὰ φροντίσω νὰ ἐνώσω ταῦτοχρόνως καὶ ἰδέαν σαφῆ τῆς σημασίας αὐτῶν; Δὲν ἤθελεν εἶναι φυσικὸν νὰ τὸν κά-

μω νὰ μὴ προφέρῃ «τρία», πρὶν ἢ πρότερον καλῶς διακρίνῃ διὰ πάντων τῶν δυνατῶν παραδειγμάτων τὸν ἀριθμὸν «δύο»; Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πρέπει νὰ διδάσκωσι τὸ ἀριθμεῖν; Ὡ! πόσον ἀπετράπην τῆς φυσικῆς ὁδοῦ, ζητῶν νὰ προτρέχω τῆς φύσεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ; Ὡ! ἀλήθειαι ἐνδιαφέρουσαι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς, διδάξατέ με νὰ προσέχω!...

» Ἄφες τὸν παῖδα νὰ ὀδηγήται ὑπὸ τῆς πρὸς μίμησιν κλίσεώς του! Ἐχεις ἐν τῷ δωματίῳ σου θερμάστραν, ἰχνογράφησον ταύτην αὐτῷ! Ἄν μὴ τὸ παιδίον σου ἤθελε δυνηθῆ κατ' ὅλον τὸ ἔτος νὰ ἐπιτύχῃ νὰ ἰχνογραφήσῃ ἀκριβῶς τὰς τέσσαρας αὐτῆς γωνίας, ἤθελε τοῦλάχιστον δυνηθῆ νὰ συνηθίσῃ εἰς τὸ νὰ κάθηται καὶ ἐργάζηται. Ἡ σύγκρισις τῶν μαθηματικῶν σχημάτων καὶ τῶν μεγεθῶν εἶναι ταῦτοχρόνως ἀντικείμενον παιδίας καὶ διδασκαλία φρονήσεως. Περιποιεῖς τὸν ἴδιόν σου κῆπον, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ παντοειδῆ φυτά· συνάθραισον τὰς χρυσαλλίδας καὶ τὰ ἔντομα μετὰ τάξεως, μετ' ἀκριβείας καὶ ὑπομονῆς... Ὅποια προπαρασκευῆ πρὸς τὸν κοινωνικὸν βίον! ὅποιος χαλινὸς ἐναντίον τῆς ὀκνηρίας καὶ ἀγροικίας! Καὶ τοῦτο ὅμως πόσον ἀπέχει τῆς συνήθους ἡμῶν διδασκαλίας, ἥκιστα ἀρμοζούσης τοῖς παιδίοις! Τὰ παιδία πρέπει πρῶτον νὰ μάθωσι νὰ ἀναγινώσκωσιν εἰς τὸ βιβλίον τῆς φύσεως.

» Ἐπελάβετο τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως ἀκουσίως, μεταχειρίζεται δὲ χιλίας περιστροφάς, ἵνα ἀπαλλαχθῆ ταύτης, καὶ πρὸς τοῦτο δρᾷται ταχέως πάσης εὐκαιρίας, ἵνα ἐπιληφθῆ ἄλλου τινός. Ὅταν ἐπιθυμῆ ἄλλου τινός, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, εἶναι ἐπιτηδειότατος νὰ παριστᾷ ὅ,τι θέλει, ὥσει δύναται τοῦτο νὰ τῷ ἦναι ὠφέλιμος εἰς τὸ μανθάνειν, εἰς τὸ ἀναγινώσκειν. Πᾶσα ἡ μηχανουργία αὕτη διεγείρει ζωηρῶς τὴν προσοχὴν μου ἀπὸ τινων ἡμερῶν, καὶ μοι ἐπιβάλλει τὸ καθήκον τοῦ παρατηρεῖν τοὺς δόλους τούτους μετὰ πλείονος φροντίδος.»

«Τὴν 3 Φεβρουαρίου. Ἡσθάνθην σήμερον μετὰ τῆς αὐτῆς δυναμείας καὶ χθές, πόσον εἶναι ἐλαττωματικὸς ὁ τρόπος ἡμῶν τοῦ διδάσκειν τὸ παιδίον τὴν ἀριθμῆσιν. Πᾶσαι αἱ λέξεις αἱ μανθανόμεναι ἀνευσκέψως φέρουσιν εἰς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα ταραχὴν σχεδὸν ἀνίατον· ὡσαύτως ὅποιαν καθαρότητα γνώσεων ἠθέλομεν προσλάβει, ἐὰν ἐδεχόμεθα τὴν ἀλήθειαν ἀμιγῶς! Ὡ Θεέ! Σὺ, ὅστις εἶσαι πατήρ μου καὶ πατήρ τοῦ τέκνου μου, βοήθησόν μοι νὰ ἐννοήσω καλῶς τὴν θεϊκὴν σου

A

ἐντολήν, ἣν ἔδωκας εἰς τὴν φύσιν, καὶ ἣτις παρασκευάζει ἡμᾶς βραδέως, πανταχόθεν, δι' ἀμέτρου ποικιλίας ἐντυπώσεων νὰ δεχώμεθα γνώσεις σαφεῖς καὶ πλήρεις. Πᾶσαι αἱ λέξεις εἰκονίζουσι τοιαύτας γνώσεις, καὶ ὅταν τὰ σημεῖα ταῦτα προηγῶνται εἰς τὸ παιδίον τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων, ὅταν ψευδεῖς γνώσεις ἔρχονται νὰ προσκολληθῶσιν ἐκεῖ, τότε καθ' ἐκάστην ἡμέραν αἱ ἀσκήσεις ἡμῶν καὶ συνδιαλέξεις ἐνισχύουσι καὶ αὐξάνουσι τὴν πλάνην αὐτῶν, καὶ ὠθοῦσι πάντοτε πορρωτέρω εἰς ψευδῆ τρίβον, χωρὶς νὰ εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἀμφιβάλωμεν περὶ αὐτῶν. Πόσον εἶναι δύσκολον τότε νὰ διορθώσωμεν τὸ κακόν, ἐνῶ βαδίζοντες ἀπλῶς ἀπ' ἀληθείας εἰς ἀλήθειαν, ἀκολουθοῦμεν τὴν φωτεινὴν τῆς φύσεως ὁδόν.

«Τῷ 4 Φεβρουαρίου. Ἀπὸ τῆς χθὲς ὁ Ἰακωβάκης δὲν ἔχει καλῶς· σήμερον ἐλαφρὰ εἰσβολὴ πυρετοῦ μᾶς κατετρόμαξεν· Μετεπεψάμεθα τὸν κ. Κόλλερν (τὸν ἰατρὸν.) Πολὺν κόπον ἐδοκιμάσαμεν νὰ κάμωμεν τὸ παιδίον νὰ λάβῃ τὰ φάρμακα. Ὁ κ. Κόλλερν συνεβούλευσεν ἡμᾶς νὰ πείθωμεν αὐτὸ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ καταπίνῃ, ἐν ὑγείᾳ διατελοῦν, ποτόν τι ἀηδές, ἀλλ' ἀθῶον, ἵνα ἡ συνηθισμένον εἰς τοῦτο ἐν ὄρα ἀνάγκης. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἰδέα αὕτη μοι ἐφάνη καλὴ, καὶ εἶμαι διατεθειμένος νὰ τὴν γενικεύσω ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς παιδαγωγίας.»

«Τῷ 13 Φεβρουαρίου. Αἱ φροντίδες, ἃς παρέσχομεν τῷ Ἰακωβάκῃ κατὰ τὴν ἀσθένειαν του, (διαρκέσασαν ὀκτὼ ἡμέρας), τὸ κατέστησαν ἔτι μᾶλλον δυσάγωγον. Ἐλαβον ἐν τῶν καρῶν του, ἵνα τὸ θραύσω, ἐνόμισε δὲ ὅτι ἤθελον νὰ το φάγω καὶ ἐξέβαλε κρυγὰς ὀργῆς. Τὸ παρετήρησα ψυχρῶς· ἔπειτα χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ τῷ εἶπω, ἔλαβον καὶ δεύτερον κάρουν καὶ ἔφαγον καὶ τὰ δύο ἔμπροσθέν του. Ἐξηκολούθει νὰ κλαίῃ· τῷ παρουσίασα τὸν καθρέπτην καὶ ἔφυγεν, ἵνα κρυβῆ.

» Ἐθαύμασα τὴν ἀφελῆ εὐθύτητα τοῦ πνεύματος τοῦ ὑπηρέτου ἡμῶν Νικολάου. Ἐχω τὴν συνήθειαν νὰ ἀναζητῶ μετὰ φροντίδος, ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς, τὰς γνώμας τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀνετράφησαν ὅλως φυσικῶς καὶ ἐλευθέρως, καὶ οἵτινες ἐπαιδεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ οὐχὶ διὰ τῶν μαθημάτων. «—Νικόλαε, τῷ εἶπον, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰακωβάκης ἔχει καλὴν μνήμην;» «Μάλιστα ἀπεκρίθη, ἀλλὰ τὸν παραφορτώνετε.» Τοῦτο ἐφοβούμην ἄλλοτε. «—Ἄλλὰ, ἐπεῖπον ἐγὼ, ἐὰν τὸ παιδίον παραφορτώνεται, νομίζω ὅτι δύναται τις νὰ το ἐννοήσῃ· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ χάσῃ τὸ θάρρος, νὰ κατὰσθῆ δειλόν, ἀνήσυχον, καὶ εὐθύς ὅτε φαίνονται αἱ πρῶται ἐν-

δείξεις τοῦ κακοῦ τούτου, πρέπει νὰ σταματῶμεν. — «Α! εἶπεν ὁ Νικόλαος, ἀνησυχεῖτε λοιπὸν ὡσαύτως, μὴ τὸ παιδίον ἀπολέσῃ τὸ θάρρος καὶ τὴν χαρὰν! τοῦτο βεβιαίως ἐφοβοῦμένη μὴπως σὰς ἴδω νὰ το λησμονήσητε.» Ὡ! Νικόλαε, πᾶσα ἡ παιδεία δὲν θὰ ἤξιζεν οὔτε ἐν λεπτόν, ἐὰν ἔμελλε αὐτῆς ἕνεκα νὰ ἀπολεσθῇ τὸ θάρρος καὶ ἡ χαρὰ τοῦ παιδίου. Ἐφ' ὅσον τὸ πρόσωπον τοῦ παιδίου ἐκφράζει τὴν χαρὰν, ἐφ' ὅσον εἰς πάντα τὰ παιγνίδια τοῦ ἐπιχέει εὐθυμίαν καὶ ζῆλον πυρετώδη, ἐφ' ὅσον ἡ εὐτυχία συνοδεύει τὰς πλείστας τῶν ἐντυπώσεών του, οὐδὲν ἔχω νὰ φοβῶμαι. Στιγμὰὶ σύντομοι, καθ' ἃς πρέπει ὁ παῖς νὰ καταδραμασθῇ, μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ἀκολουθούμεναι ὑπὸ νέας ζωῆς, νέας χαρᾶς, δὲν καταβάλλουσι τὸ θάρρος.

«Τὸ βλέπειν τὰς συνηθείας τῆς ὑποταγῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς γαλήνης νὰ παράγωσι τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν, τοῦτο εἶναι ἡ πρὸς τὸν κοινωνικὸν βίον διαπαιδαγωγίαις.

«Πάτερ ἡ παιδαγωγέ, ἀπόφυγε πρὸ πάντων τὴν ἀταξίαν καὶ τὸν θόρυβον! Εἶθε αἱ πλείσται τῶν ἀσκήσεών του νὰ πράττωνται μετὰ τάξεως καὶ ἡσυχίας! Αἱ μέγισται τέρψεις προέρχονται ἐκ μακρᾶς καὶ εἰρηνικῆς ἀναζητήσεως. Μὴ καταβροχύνης τὸ παιδίον σου μετὰ τὰς γνώσεις σου, ἀλλ' ἄφινε τὴν ἀλήθειαν νὰ προσέρχεται αὐτῷ. Φέρε καὶ ἐπανάφερε συχνάκις πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου ὅλα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ το παιδεύσωσι καὶ ἀναπτύξωσι. Φρόντιζε νὰ βλέπῃ πάντοτε, νὰ ἀκούῃ πάντοτε, καὶ ζήτηε παρ' αὐτοῦ σπανίως νὰ κρίνῃ. Καθόλου δ' εἰπεῖν μὴ προκάλει τὴν κρίσιν του, ἢ διὰ τὰ πράγματα, ὧν ἔχει ἐν τῷ παρόντι χρεῖαν. Ζήτηε παρ' αὐτοῦ τὴν κρίσιν του, ὡς ἡ φύσις ζητεῖ παρὰ σοῦ τὴν ἰδικήν σου. Αὕτη δὲν ζητεῖ παρὰ σοῦ νὰ κρίνῃς περὶ τοῦ πλάτους τῆς τάφρου, εἰς ἧς τὸ χεῖλος ἴστασι, αὕτη οὐδὲν ἄλλο πράττει, ἢ νὰ σοὶ τὴν δεικνύῃ ἴσως κρίνεις τί περὶ τούτου! Ἄλλ' ὅτι αὕτη ζητεῖ παρὰ σοῦ, εἶναι νὰ κρίνῃς περὶ τοῦ πλάτους τῆς τάφρου, ἣτις ἀνακόπτει τὴν ὁδόν σου καὶ τὴν ὁποίαν σὺ ὀφείλεις νὰ διαβῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὁσάκις σὺ δύνασαι νὰ ὀδηγήσῃς τὸ παιδίον εἰς ἐφαρμογὴν, εἶναι φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃς τὴν κρίσιν του.

«Τῆ 14ῃ Φεβρουαρίου. Σήμερον εἶμαι εὐχαριστημένος ἐμάνθανεν ἐθελουσίως. Ἐπαιξά μετ' αὐτοῦ, παρέστησα τὸν ἰππότην, τὸν κρεωπώλην, πᾶν ὅ,τι ἤθελε. Ἐχάραξα γραμμὰς εὐθείας, ἵνα τὰς ἰχνογραφῆσῃ. Ὁ Ρούσλε (ζωγράφος ἐκ Ζυρίχης) μοὶ εἶπεν: «εἶθε πᾶν ὅ,τι

πράττεις νὰ εἶναι πλήρες· μὴ μεταβαίνῃς ἀπὸ τοῦ α εἰς τὸ β, πρὶν ἢ πρότερον γνωσθῇ τὸ α τελείως, καὶ οὕτω περὶ πάντων.»

«Μὴ σπεύδῃς ποσῶς νὰ προχωρήσῃς, ἀλλὰ μένε εἰς τὸ πρῶτον βῆμα, μέχρις οὐ τοῦτο καλῶς ἐκτελεσθῇ· οὕτω σὺ θὰ ἀποφύγῃς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν διασκέδασιν τοῦ νοῦ. Τάξις· ἀκριβεία, ἐπεξεργασία· ἀλοῖμονον, δὲν ἐπλάσθῃ οὕτω πως ὁ χαρακτήρ μου. Καὶ διὰ τὸ τέκνον μου κυρίως, ὑπάρχει ὁ μέγιστος τῶν κινδύνων, ὅτι δὲν τυφλοῦμαι ὑπὸ τῆς ζωηρότητος τοῦ πνεύματός του, ὑπὸ τῆς ὀρμητικότητος περὶ τὸ προοδεῦσιν, ὑπὸ τῆς λάμψεως βαθμοῦτινος τῶν γνώσεών του, καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως δὲν λησμονῶ παντός, οὔτινος στερεῖται, παντός, τὸ ὅποῖον κατ' ἐπίφασιν ἀνεπτύχθη εἰς αὐτό, χωρὶς πράγματι νὰ ἦναι, καὶ πάντα ταῦτα τὰ κενά, τὰ ὅποια πρέπει ἀναγκασίως νὰ πληρῶσῃ, πρὶν ἢ προβῇ περαιτέρω. Εἶθε τὰ πάντα νὰ εἶναι τέλεια, τὰ πάντα ἐν τάξει, οὐδαμοῦ σύγχυσις... γνῶμη διαφέρουσα!

«Ἡ φύσις παρέχει ἡμῖν τὴν πρώτην λέξιν ἐν τῷ ὀμιλεῖν· δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παράσχη ἡμῖν αὕτη δέκα ἄλλας κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον; Αἰσθάνομαι, ὅτι δὲν ἀκολουθῶ τὴν φυσικὴν ταύτην βαθμίδα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Λατινικῆς γλώσσης. Πρέπει νὰ λάβω ἕξιν τοῦ ὀμιλεῖν πάντοτε καλῶς λατινιστί. Ἐν τούτοις ὡς πρὸς τοῦτο εἶμαι εὐχαριστημένος ἐκ τῆς προόδου τοῦ Ἰακωβάκη.»

«Τῆ 15ῃ Φεβρουαρίου. Σημειῶ σήμερον ἔθος τι τοῦ τέκνου μου, τὸ ὅποῖον δεικνύει μὲν τὴν ἐπιτηδειότητα του, μετὰ ἀναγκάζει ὅμως μεγάλως νὰ ἀγρυπνῶ περὶ αὐτοῦ. Ὅταν ζητῇ πράγμα τι, ἀρχίζει πάντοτε νὰ καταπολεμῇ τὰς αἰτίας, δι' ὧν φρονεῖ, ὅτι θὰ ἀρνηθῇ τις εἰς αὐτό, ἢ νὰ ἐκθέσῃ ἐκείνας, δι' ὧν ἐλπίζει νὰ το ἐπιτύχῃ. «Μῆτερ, δὲν θὰ το σπάσω, θέλω μόνον νὰ το ἴδω, θὰ το μεταχειρισθῶ, ἵνα μάθω, δὲν θέλω, ἢ ἐν μόνον.» Δὲν πρέπει τὸ τέχνασμα τοῦ τοῦτο νὰ τῷ χρησιμεύῃ. Αἴτησις ἐλευθέρου καὶ ἀκριβῆς θὰ ἦναι εἰς ἡμᾶς πολυτιμότερα. Ὅταν μεταχειρίζεται παρομοίως περιστροφᾶς, ὀφείλομεν νὰ το ἀναγκάζωμεν νὰ βαδίζῃ τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, καὶ ἴσως νὰ ἀρνηθῶμεν αὐτῷ πᾶν ὅ,τι δὲν ἔχει ζητήσῃ ἀπ' εὐθείας.

«Ὅδηγε τὸ τέκνον σου ἐκ τῆς χειρὸς εἰς τὸ μέγα θέατρον τῆς φύσεως· δίδασκε αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ ἐν τῇ κοιλάδι. Ἐκεῖ τὸ οὖς αὐτοῦ θ' ἀνοιχθῇ κάλλιον εἰς τὴν διδασκαλίαν σου· ἡ ἐλευθερία θὰ τῷ δώσῃ πλείονα δύναμιν, ἵνα ὑπερνικᾷ τὰς δυσκολίας. Ἐν ταῖς ὥραις δὲ τῆς ἐλευθερίας ἔστω ἡ φύσις μάλλον ἢ διδάσκουσα, ἢ σὺ. Μὴ παραφέ-

ρεσαι υπό τῆς χάριτος νὰ ἐπιτύχῃς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ νὰ ζητῆς νὰ σὲ ἀκολουθῇ ὁ παῖς, ὅταν οὗτος ἀφαιρῆται ὑπὸ τῆς φύσεως· μὴ ἀφαιρῆς ἀπ' αὐτοῦ ποτε τὴν ὁποίαν ἡ φύσις τῷ προσφέρει εὐχαρίστησιν.

Ἄς αἰσθάνεται τότε καθαρῶς ὅτι ἡ φύσις τοῦ διδάσκει καὶ ὅτι σὺ μὲ τὴν τέχνην σου οὐδὲν ἄλλο πράττεις, ἢ παρεισέρχεσαι ἡσυχῶς εἰς τὸ πλευρὸν αὐτῆς. Ὅταν ἀκούῃς τὸ πτηνὸν νὰ ψάλλῃ ἢ νέον ἔντομον νὰ βομβῇ ἐπὶ τοῦ φύλλου, ἄφες τότε τὴν διὰ τῆς γλώσσης διδασκαλίαν τὸ πτηνὸν καὶ τὸ ἔντομον διδάσκουσι τότε ὅσον ἀφορᾷ εἰς σὲ τῆρσι σωπῆν! Ἄλλ' εἰς τὸν ὀλίγον χρόνον τῆς σπουδῆς, ὅποτε ἀπαιτεῖται ἐργασία συνεχῆς, ὅπως προσκτῆσῃται τὰς ἀναγκαῖας γνώσεις, τότε μὴ ἀφίνης αὐτὸν νὰ σε διακόπῃ. Εἶθε αἱ ὦραι τῆς διδασκαλίας σου νὰ εἶναι ὀλίγισται, ἀλλὰ τακτικαὶ καὶ οὐδεμίᾳ αἰτία νὰ δύνῃται νὰ ταρατῆ τὴν χρῆσιν αὐτῶν! Εἶθε τότε πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα νὰ ἀποθῆται παρὰ σοῦ ἀνευδοκίᾳς! Εἶθε τὸ παιδίον νὰ μὴ ἔχῃ τὴν παραμικρὰν ἐλπίδα, ὅτι δύναται νὰ ἀπαλλαγθῇ ἀπὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης. Τοιαύτη ἐλπίς θὰ τοῦ ἀφαιρῆσῃ πᾶσαν ἡσυχίαν, ἐνῶ ἡ τελεία πεποιθῆσις, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀποσπασθῇ τῆς τοιαύτης ἐνασχολήσεως, θὰ τοῦ ἀφαιρῆσῃ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποφύγῃ αὐτήν. Ἐνταῦθα πρέπει ἀπολύτως νὰ διστάνται ἡ φύσις καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

»Τὸ τέκνον πρέπει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν σοφὸν ὀδηγόν, εἰς τὸν πατέρα τὸν ἐποικοδομοῦντα ἐπὶ δικαίων βάσεων· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐπιτάτῃ τῆς ἀνευ ἀνάγκης. Εἶθε αἱ διαταγαὶ σας νὰ μὴ εἶναι ποτε ἀποτέλεσμα τῆς ἰδιοτροπίας, ἢ τῆς κενοδοξίας, ἢ προτίμησις, ἵνα τὸ παιδίον προσκτῆσῃται τὰς γνώσεις, αἵτινες δὲν τῷ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι. Ἴνα ἐπιτύχῃς εὐκόλως τὴν ὑποταγήν, διαφέρει πολὺ νὰ βεβαιωθῆς, ὅτι τὰ παιδία γινώσκουσι πραγματικῶς, ὅ,τι εἶναι ἀπηγορευμένον. Οὐδὲν ἄλλο παραίγει πικρὰν ἐξόργισιν, ἢ ἡ ἀγνοία ἢ τιμωρουμένη ὡς σφάλμα. Τιμωρῶν τις τὴν ἀθωότητα, καταστρέφει τὸ θυμικὸν τοῦ παιδὸς· δὲν πρέπει νὰ ὑποθέτωμεν, ὅτι τὸ παιδίον γινώσκει ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶν ὅ,τι εἶναι βλαβερὸν, καὶ ὅ,τι θεωρεῖται βαρὺ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν.

»Πολλὴ χαρὰ καὶ ἐλευθερία, μετὰ στιγμῶν τινῶν χρόνου, ὅπου τὸ παιδίον εἶναι ἠναγκασμένον νὰ κτυπᾷ καὶ νὰ ὑπερνικᾷ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ θέλησιν, εἶναι τὰ μέσα τὰ ὁποῖα παρέχουσι δύναμιν καὶ ὑποστηρίζουσι τὸ θάρρος. Μεγάλῃ ἐναντιότητι θὰ καταβάλῃ τὸ θάρρος, καὶ αἱ σπανιώτερον χορηγούμεναι τέρψεις, ἄς αὕτη θὰ ἐπιτρέψῃ, ἔσονται ἀνευ εὐτυχῶς ἐπιδράσεως. Τὸ ὀρίζον τὸν χαρακτῆρα εἶναι αἱ ἰσχυρόταται

καὶ συχνόταται ἐντυπώσεις, αἵτινες ὑπερέχουσι πασῶν τῶν ἄλλων. Ἴδου διατὶ εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν ἀγωγὴν νὰ διορθῶνῃ τὰ σφάλματα. Ἴδου διατὶ εἶναι ψευδὴς ἡ ἀγωγή, ὅταν δὲν ἐνθαρρύνῃ· εἶναι δὲ ἀληθὴς ἡ γνώμη ἢ λέγουσα, ὅτι ἀρκοῦσιν ἰσχυραὶ τινες ἐντυπώσεις, ἵνα καταρτίψωσιν ἄρδην τὸ οἰκοδόμημα καλῆς ἀγωγῆς.

»Ὁ Ἰακωβάκης δεικνύεται ἰσχυρογνώμων καὶ ὀρηκτικός· σήμερον ἠναγκάσθην νὰ τῷ ἐπιβάλω πλείστας τιμωρίας.»

Ἡμερᾶ Τῆ 16ῃ καὶ τῆ 17ῃ Φεβρουαρίου. Ἴνα ἐπιτηρῶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του καὶ ἀποφεύγω τὴν καθημερινὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ἐπιπλήξεων, πρέπει νὰ φροντίσω νὰ συναλλάσσω τὰ μαθήματά του μετὰ τῶν παιγνιδίων του, ὅπως μὴ πιέζω τὴν ἐλευθερίαν του ἀνευ ἀνάγκης, πρέπει νὰ προσδιορίσω αὐτῷ τὸν χρόνον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς καθιερωμένος εἰς τὴν σπουδὴν, ὅπως πᾶν ὅ,τι μανθάνει εἰς ἄλλας στιγμὰς χρόνου μὴ τῷ φαίνεται ὡς ἐργασία.

»Τὸν ἐσυνήθισα νὰ κρατῇ τὴν κιμωλίαν. Εἰ καὶ τοῦτο εἶναι μικρὸν πρᾶγμα, δὲν θὰ ἀνεχθῶ οὐδ' ἐφ' ἀπαξ εἰς τὸ μέλλον νὰ κρατῇ αὐτὴν κακῶς.»

Ἡμερᾶ Τῆ 18 Φεβρουαρίου. Σήμερον περιεπάτησα πολὺ μετ' αὐτοῦ. Πόσον ἀκόμη εἶμαι ἀνεπιτήδειος νὰ ἐπωφεληθῶ ἐκ τῶν περιστάσεων, αἵτινες δύνανται νὰ μὲ συνδράμωσιν, ὅπως ἐπιτύχω ἀγαθοῦ τινος χρησίμου!

»Ἡ σύζυγός μου ἀπῆντησε τὸν ὑποδηματοποιὸν καὶ τοῦ ἐζήτησε τὴν πληρωμὴν χρέους του. «Μῆτερ, ἔκραξεν ὁ Ἰακωβάκης, μὴ λυπῆς τὸν ὑποδηματοποιόν!»

Ἡμερᾶ Τῆ 19 Φεβρουαρίου. Εὐρίσκομαι ἐνίοτε στενοχωρημένος, διότι καταστέλλω μετὰ σχολαστικότητος τὸ ἀξιωματικὸν ὕψος τοῦ διδασκάλου. Ποῦ θὰ εὕρω τὸ ὄριον μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ὑποταγῆς, εἰς ἣν ὁ κοινωνικὸς βίος μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸν μεταχειρίζωμεθα ἐνώρως;»

Ἄιτια πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

»Δὲν δύναται τις νὰ ἐμποδίῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ παιδίου, χωρὶς νὰ ἐπισύρῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸ μέχρι βαθμοῦ τινος μῖσός του.

»Ἡ πεῖρα διδάσκει ὅτι τὰ παιδία τὰ ὑποστάντα πολλοὺς καταναγκασμοὺς ἀποζημιοῦνται βραδύτερον διὰ τῆς ἀταξίας.

»Ὁ καταναγκασμὸς διεγείρει διάφορα πάθη.

« Ἡ ἐλευθερία κλονιζομένη μετὰ φρονήσεως δικαίτησι τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἔχῃ τὸ ὄμμα ἀνοικτὸν καὶ τὸ οὖς προσεκτικόν. Αὕτη ἐπιχέει εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἡσυχίαν, τὴν χαρὰν καὶ τὸ ὀμαλὸν τῆς φυσικῆς διαθέσεως.

« Ἀλλ' ὀλόκληρος ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑποτίθησι προηγουμένην ἀγωγὴν, ἣτις ἔχει καταστήσει τὸ παιδίον ὀλοσχερῶς ὑποκείμενον εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. »

Αἷτια πρὸς τὴν ὑπακοήν.

« Ἄνευ αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατὴ ἀγωγή. Ὑπάρχουσι περιστάσεις σπουδαῖαι, καθ' ἃς ἡ ἐλευθερία τοῦ παιδὸς δύναται νὰ ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειάν του· καὶ εἰς τὰς πλέον εὐνοϊκὰς περιστάσεις, μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ προσβάλωμεν ἐφ' ἅπασι τὴν θέλησιν του.

« Ἡ ἐλευθερία δὲν καταστέλλει τὰ πάθη, βραδύνει μόνον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Ἡ ματαιότης τρομάζει τὸν Αἰμίλιον ἐπιθυμοῦντα νὰ κατασταθῇ ἀνώτερος τοῦ ἐπιτηδείου κλέπτου. Καὶ αὐτὸς ὁ Ρουσσώ δὲν ἀναγνωρίζει τὴν κατάστασιν τῆς ἀνεξαρτησίας, εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς θέτει ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας, ὅταν ὀμιλῇ περὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων τῶν ἐχόντων χαρακτῆρα φλογερὸν, τοὺς ὁποίους ἔπρεπε ἀναγκαιῶς νὰ περιορίσῃ τις ἐν τῇ νεότητί των, ἐὰν εἶχε ἀφήσει αὐτοὺς ἐλευθέρους εἰς τὴν παιδικὴν των ἡλικίαν ;

« Ὁ κοινωνικὸς βίος ἀπαιτεῖ προτερήματα καὶ συνηθείας, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ μωρρώσῃ τις, χωρὶς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐλευθερίαν. »

« Ποῦ ἔγκειται ἡ ἔλλειψις ; ποῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια ; Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀγαθόν, καὶ ἡ ὑπακοὴ ὡσαύτως εἶναι ἀγαθόν. Πρέπει νὰ ἐνώσωμεν ὅ,τι ὁ Ρουσσώ ἔχει χωρίσει· ἐκπεπληγμένος ἐκ τῶν κικῶν ὑπερβολικοῦ καταναγκασμοῦ, ὅστις ἐξευτελίζει τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν ἔχει εὔρει τὰ ὄρια εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

« Ἄς ἐφαρμόσωμεν τὸ ὄρθον τῶν ἀρχῶν τούτων.

« Διδάσκαλε ! ἔσο πεπεισμένος περὶ τοῦ ἐξόχου τῆς ἐλευθερίας ! Μὴ ἀφίνης σεκυτὸν νὰ παρασύρῃται ὑπὸ τῆς ματαιότητος τοῦ νὰ παραγάγῃ διὰ τῶν φροντίδων σου προῶρους καρπούς· εἶθε τὸ τέκνον σου νὰ ἦναι ἐλεύθερον ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν· ζήτησον ἐπιμελεστάτα πᾶν ὅ,τι σοὶ ἐπιτρέπεται ὅπως χρηγήσῃς αὐτῷ ἐλευθερίαν, ἡσυχίαν καὶ

ὀμαλὴν φυσικὴν διαθέσιν. Πᾶν, ἀπολύτως πᾶν, τὸ ὁποῖον δύνασαι νὰ διδάξῃς εἰς αὐτὸ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, μὴ του τὸ διδάσκης διὰ λόγων ! Ἄφες αὐτό, ἀφ' ἑαυτοῦ, νὰ βλέπῃ, νὰ ἀκούῃ, νὰ εὐρίσκη, νὰ πίπτῃ, νὰ ἀνορθῶται καὶ νὰ ἀπατάτα ! Διόλου λόγους, ὅταν τὸ ἔργον καὶ ἡ πράξις αὐτῆς ἦναι δυνατῆ ! Ὅ,τι δύναται νὰ πράξῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἄς το πράττῃ· ἔστω πάντοτε ἐνησχολημένον, πάντοτε ἀνεπεργοῦν, καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν σὺ δὲν δύνασαι νὰ ἐμποδίσῃς αὐτό, ἄς ἀποτελῇ οὗτος τὸ πλεῖστον μέρος τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ! Σὺ θὰ ἀναγνωρίσῃς, ὅτι ἡ φύσις τὸν διδάσκει κάλλιον τῶν ἀνθρώπων.

« Ἀλλ' ὅτε σὺ θὰ ἴδῃς τὴν ἀνάγκην νὰ τον συνηθίσῃς εἰς τὴν ὑπακοήν, τότε παρασκευάσον σεκυτὸν μετὰ μεγίστης φροντίδος πρὸς τὸ ὑσεκπλήρωτον τοῦτο καθήκον εἰς ἐλευθέραν ἀγωγήν. Σκέφθητι, ὅτι ἐὰν ἡ βία σοῦ ἀφαιρῇ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ παιδιοῦ σου, ὅλοι σου οἱ κόποι εἶναι μάταιοι. Τοιοῦτοτρόπως ἐξασφάλισον καλῶς εἰς ἑαυτὸν τὴν καρδίαν του. (ἔπεται συνέχεια).

ΠΕΡΙ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑΣ

Ταύτην ὁ Κικέρων ὠνόμαζε σωματικὴν Ῥητορικὴν, ὡς οὖσαν ἀδελφὴν καὶ βοηθὸν τῆς κυρίως Ῥητορικῆς, καὶ διὰ σχημάτων τοῦ σώματος ἐξασκουμένην. Αὕτη σκοπὸν ἔχει τὴν ἐκμάθησιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ φωνὴ καὶ τὰ σχήματα (τῶν διαφόρων τοῦ σώματος μερῶν) τροποποιούμενα διαφόρως, διάφορα δύνανται καὶ νὰ ἐκφράζωσι συναισθήματα, συνοδευόμενα ὑπὸ τῶν ἀντιτίχων λέξεων. Εἶνε ἀδελφὴ τῆς Γυμναστικῆς καθόσον ἀποβλέπει εἰς τὴν διάπλασιν, καὶ τὰς διαφόρους κοινωνικὰς καὶ ἐρρῦθμους στάσεις καὶ κινήσεις τοῦ σώματος· καὶ ὑπολείπεται μὲν αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ὠφέλειαν, ἣν ἐκείνη ἀπεργάζεται τῷ σώματι διὰ τῆς ἀσκήσεως, ὑπερτερεῖ ὅμως κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς μείζονα βαθμὸν ἀσκεῖ, μορφοῖ, κανονίζει καὶ ρυθμίζει τὸ πνεῦμα. Τὴν ἀπαγγελίαν δὲν δύναται τις, ἢ νὰ κατατάξῃ ἐν ταῖς δεξιότησιν.

ὡς δὲ τοιαύτη δὲν δύναται ἢ διὰ μόνης τῆς ἀσκήσεως ν' ἀναπτυχθῆ. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν πάντες, ὅτι κάλλιστα αἰσθανόμεθα ὅ,τι λέγει ὁ ποιητής, τὸν ὁποῖον ἐνοοῦμεν, ἐν τούτοις οὐχὶ πάντες ἐπιτυχάνομεν, ὅταν πρόκειται ν' ἀπαγγεῖλωμεν εἰς ἐπήκοον ἄλλων. Κάλ- λιστα δὲ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἢ τῆς ἀδεξιότη- τος τοῦ ἠθοποιοῦ, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ ὑποδείξωμεν καὶ τὸ πῶς ἔδει νὰ πράξῃ, ἢ διατί, καὶ τοι φωνή τις ἐσωτερική, ἢ ἀρμονία ἢ χαρακτη- ρίζουσα τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἡμῶν, λέγει ἡμῖν τοῦτο.

Ἄν τὸ γῶθι σαυτὸν εἶνὲ πῶς ἐφικτόν, ἐξ ἄπαντος εἶνε τοῦτο κατὰ τὰς δεξιότητας, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς κατανοήσεως τῆς εὐχερείας ἢ οὐ, μεθ' ἧς τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐπιβάλλεται ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἐν ταύταις δυνάμεθα εὐχερέστερον νὰ μετρήσωμεν τὴν ἰκανότητα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς δυνάμεως ἡμῶν πρὸς ἐπιτυχίαν ἔργου τινός. Τὸ σῶμα καίτοι πρόθυμον, ἀδυνατεῖ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ψυχὴν, ὅταν πρόκειται περὶ ἐκδηλώσεως εἰς τὰ ἐκτὸς τῶν, ὅσα αὕτη αἰσθάνεται, διὰ κινήσεων ὠρισμένων. Αἱ ὠρισμένοι κινήσεις, αἵτινες τείνουσι πρὸς ἐπιτυχίαν ὠρισμένης ἐργα- σίας, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν, καλοῦνται δεξιότητες. Δὲν ἀποκτῶνται δὲ αὐταί, ἢ δι' ἐπανηλειμμένης ἀσκήσεως. Ἡ δὲ ἀπαγγελία τὴν ἀρχὴν αὐ- τῆς ἔχουσα εἰς τὰς μιμητικὰς λεγομένας κινήσεις, ἀποβαίνει ἐντελής δεξιότης, αὐτοτελὴ ἔχουσα καὶ πολυσύνθετον τὸν ὄργανισμόν.

Ὁ ἀναγινώσκων τι ἀναπαριστᾷ βεβαίως τὴν εἰκόνα τοῦ ἀναγινώσκο- μένου καὶ διάφορα ἐξεγείρονται συναισθήματα ἐν αὐτῷ, πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ὁποίων τείνων αὐτός ὁ ὄργανισμός, ὡθεὶ αὐτομάτους ἔστιν ὅτε κινῆσεις πρὸς τὰ ἐκτὸς, ὅταν μάλιστα αἱ ἐξεγείρουσαι αὐτὸν εἰκόνας διὰ ζωηρῶν παρίστανται χρωμάτων. Ἐν τούτοις καίτοι φυσικῶς παράγον- ται αἱ κινήσεις αὐταί, πόσον ὅμως κακῶς παρὰ τῆ ἀδεξίᾳ καὶ ἀγυ- μνάστῳ ἐκδηλοῦνται! Ἡ ψυχὴ φαίνεται ὡθοῦσα τὸ σῶμα ἐπὶ τῆ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ταύτην προσαγωγῇ τῶν ἐντυπώσεων, ἐν ᾧ τοῦτο ἀδυνατεῖ νὰ ὑπακούσῃ. Τοῦναντίον παρὰ τῆ γεγυμνασμένῳ εὐρίσκομεν τὴν ἀνα- κούφισιν ἐκείνην, ἣν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ, ἐκδηλοῦσα πρὸς τὰ ἐκτὸς τὴν ἑαυτῆς συγκίνησιν ἢ τὸ πάθος.

Οὕτω λοιπὸν ὁ ἀπαγγέλλων κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δύναται νὰ λάβῃ πείραν τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, καὶ ἐφαρμόζων ἐφ' ἑαυτοῦ ὅ,τι ἤκουσε, νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ εὐχεροῦς ἢ δυσχεροῦς τῆς παραστάσεως τούτου.

Τὸ μάθημα τῆς ἀπαγγελίας, τὸ ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν τοσαύτῳ

καλλιεργούμενον καὶ ἀναπόσπαστον ἀποτελοῦν τῆς ἀγωγῆς μέρος (ἴδε Πλάτ. Πρωτ.) εἶνε τὸ μᾶλλον παραμεληθὲν ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις. Μέχρι τοῦδε δὲν ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ ἢ πρὸς ἐπίδειξιν ἐν ταῖς ἐξετά- σεσιν, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν ὁποίων δύο ἢ τρεῖς μαθηταὶ ἠσκούοντο εἰς ὠρισμένα δι' αὐτοὺς καὶ μόνους ποιήματα, ἅτινα ἔμελλον ν' ἀπαγ- γείλωσι, μὴ ἐνοοοῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἀλλ' ὡς μηχαναὶ ἢ νευρόσπαστα κινούμενοι, ἵν' ἀποσπάσωσι τὸν θαυμασμόν ἢ τὸν γέλωτα τῶν ἀκροατῶν καὶ δὴ τὰ κατὰ τὸ τέλος συνήθη ταῖς πολλοῖς χειροκροτήματα. Τὸ μάθημα τοῦτο ἔλαβε νῦν τὴν προσήκου- σαν αὐτῷ θέσιν ὡς λίαν μορφωτικὸν καὶ ὠφέλιμον, εἰς ὅσα τῶν scho- λείων μετερρύθμισθησαν κατὰ τὸ σωτηριῶδες νεωστὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαχθὲν σύστημα.

Ἄν πάντα τὰ μαθήματα ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον δέον νὰ διδάσκων- ται ἐν τῇ κατωτέρᾳ βαθμίδι τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἢ ἀπαγγελία εἶνε ἐκεί- νη, ἐν ἣ πᾶσα θεωρία (ἐπὶ πολὺν τοῦλάχιστον χρόνον, ἂν οὐχὶ ὅλως) ἀπορροφᾶται ὑπὸ τοῦ πρακτικοῦ μέρους. Αὕτη παρίσταται ὡς τι ἐξα- γόμενον, ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ παιδὸς ὡς ἐπὶ τὸ πο- λὺ, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον σκοπίμως μὲν, ἀλλὰ λεληθότως πάντοτε ἄγει τὸν παῖδα ὁ διδάσκων. Πολλὰ θὰ προηγηθῶσι παραδείγματα, καὶ πολλοὶ θὰ καταβληθῶσι κόποι, ὅπως ὁ μαθητὴς μιμηθῇ τὸ ὕφος τοῦ διδα- σκάλου, καὶ τοῦτο εἰς ὠρισμένα βεβαίως τεμάχια εἰς 2 καὶ μόνον ἠσκή- θη, καὶ μόλις μετὰ παρέλευσιν δῆλον ὅτι μνηῶν, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατορθώσωμεν ὅπως ὁ μαθητὴς δίδῃ τι ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ καὶ ταῖς κινήσεσι ταῦτὸν ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι.

Λίαν βραδέως ἀρχόμεθα ὑποδεικνύοντες οὐχὶ πλέον μόνον διὰ τοῦ ὑποδείγματος ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρισμένως διὰ τῶν εὐληπτοτέρων κα- νόνων, ἀπορρυσόντων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου παραδείγματος καὶ εἰς οὓς θ' ἀγάγωσιν ἡμᾶς πληθὺς ὁμοίων περιπτώσεων, ὅτι πᾶν ψυχικὸν πάθημα ἐκφράζεται πρῶτον, δι' ἰδίου τόνου φωνῆς, δι' ἐντάσεως ἢ χαλάσεως αὐτῆς, διὰ τῆς σταθερότητος ἢ τοῦ ὑποτρέμοντος, διὰ τοῦ σοβαροῦ, μεγαλοπρεποῦς καὶ ἐπιβλητικοῦ, ἢ τοῦ παιδαριωδῶς ζωηροῦ, εἰρωνικοῦ ἢ καὶ θηριώδους, διὰ τοῦ φυσικοῦ, εὐήχου καὶ ὀμαλοῦ, ἢ διὰ τοῦ φανεροῦς προσποιητοῦ ἢ βεβιασμένου, ξηροῦ καὶ στρυφνοῦ αὐ- τῆς· δεύτερον, διὰ κινήσεως τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς κεφαλῆς, τῶν χει- ρῶν καὶ τῶν πνευμόνων, τοῦ βηματισμοῦ καὶ λοιπῶν καὶ τρίτον, διὰ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐντάσεως τῶν μὲν καὶ τοῦ χρόνου τῆς κινήσεως τῶν

δέ, εὐθὺς ὄντως ἀναλόγου πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ παράγοντος αὐτὰς ἐρεθισμοῦ, τῆς πνευματικῆς παραχῆς, τῆς ἐκδηλουμένης διὰ τῶν συνουσιῶν τὰς κινήσεις ταύτας λέξεων καὶ φράσεων, ὡς καὶ τοῦ ποιῶν τῶν συναισθημάτων (ὀργή, φόβος).

Πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ δυσκολώτατον εἶνε τὸ νὰ διίδη ὁ διδασκόμενος, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπὶ μέρος ταυτότητα τοῦ τόνου καὶ τῶν σχημάτων. Ἡ αἰτία δὲ τούτου καὶ ἀντικειμενικὴ ἐστὶ δι' αὐτὸν καὶ ὑποκειμενικὴ. Ἐν τῷ νευρικῷ δηλ. συστήματι ἐκάστου ἀνθρώπου ἐπέρχονται τοιαῦται ὀργανικαὶ ἀλλοιώσεις, ὥστε ἐκάστη στιγμή τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ εἶνε διάφορος κατὰ βάθος πάσης ἄλλης προηγουμένης ἢ ἐπομένης. Ἡ ἀλήθεια αὕτη κατάδηλος γίγνεται ἐν τῷ βαθμῷ τῆς ἐντάσεως ἢ χαλάσεως τῆς ἐξεγερτικότητος τῶν νέρων ἀναφορικῶς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸ ποσὸν (εὐκίνησις, ἀντιλήψως). Ἐντεῦθεν διαφόρως ἀντανανταζὴ πρὸς τὰ ἐκτός, ἐὰν ἐν λεπτομερεῖα ἐξετάσῃ τις τὸ πρᾶγμα, κατὰ πᾶσαν στιγμήν εἰς τὰς αὐτὰς ἐντυπώσεις, εἰς τὰς αὐτὰς τῆς ψυχῆς προσταγὰς. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου συμβαίνει ὥστε ἡ ψυχὴ συμπάσχουσα διαφόρως νὰ αἰσθάνηται καὶ διαφόρως (ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸ ποσὸν ἐπαναλαμβάνομεν) νὰ ἐνεργῇ κατὰ διαφόρους περιστάσεις κατὰ τὴν ἐπανᾶλψιν τοῦ αὐτοῦ ἐρεθισμοῦ.

Καὶ νῦν ἔχομεν δύο παράγοντας ἐν τῷ ἐπαγγέλλοντι τείνοντας νὰ μεταβάλωσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν τὸν τρόπον τῆς ἐξωτερικεύσεως τῶν συναισθημάτων αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως τὸ γενικὸν ἐξαγόμενον εἶνε πάντοτε τὸ αὐτό, πλὴν τῶν λεπτομερειῶν, καθόσον εἰς καὶ ὁ αὐτὸς πάντοτε κυβερνήτης, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ σκάφος. Πρόσθετες νῦν εἰ βούλει καὶ τὴν διάφορον κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις κατάστασιν τοῦ ἀκροωμένου καὶ ὄψει ἰκανῶς μέγα τὸ ἐξαγόμενον. Ὁ αὐτὸς λοιπὸν ἀνθρώπος, διαφόρως θ' ἀπαγγείλῃ, ἀν λεπτομερῶς ἐξετάσωμεν ταύτην τὴν στιγμήν καὶ διαφόρως τὴν ἄλλην. Ἐκ τούτου συμβαίνει τὸ αὐτὸ νὰ παριστᾷ πρόσωπον ἡθοποιός τις δύο κατὰ συνέχειαν ἐσπέρας, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ μὲν καὶ κατὰ τὰς δύο ἐσπέρας ὡς πρὸς τὸ γενικὸν ἐξαγόμενον, κατὰ τὰ μέρη ὅμως ἢ φωνή.

(ἔπεται συνέχεια).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΠΕΤΑΛΑΣ.

ΒΕΛΛΟΣ ΚΑΙ ΛΑΓΚΑΣΤΕΡ.

Ὁ Βέλλος καὶ ὁ Λαγκάστερ, ἑμψότεροι Βρετταννοί, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, τὴν θέσιν καὶ τὸν χαρακτήρα ἐντελῶς διάφοροι, μακρὰν καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, ὁ μὲν ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ὁ δ' ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἐπενόησαν καὶ διέπλασαν τὴν λεγομένην ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον. Ὁ Δρ. Ἀνδρέας Βέλλος, ὁ μὲλλον ἐκ τῶν δύο ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοούμενος, ἐγεννήθη τῷ 1753 ἐν Ἀγίῳ Ἀνδρέᾳ τῆς Σκωτίας ὡς υἱὸς τριχοπλάστου τινός, ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἐγένετο πρῶτον μὲν διδασκαλὸς τῆς φυσικῆς ἐν Μαδράσῃ, εἶτα δὲ ἱερεὺς αὐτόθι καὶ ὡς τοιοῦτος κατεῖχε θέσιν ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ παιδαγωγείου τῶν στρατιωτῶν ἐν Ἐγμόρῃ παρὰ τῇ Μαδράσῃ. Τὸ ἐκπαιδευτήριον, ἐν ᾧ ἐδιδάσκοντο 200 παῖδες ὑπὸ τεσσάρων διδασκάλων, παρέσχεν εἰς τὸν Βέλλον πολυτρόπως εὐκαιρίαν νὰ δυσχεραστῆθῃ εἰς τὸν τρόπον καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο ἀπέλυσε τοὺς διδασκάλους καὶ ἐξεπαίδευσεν τοὺς ἰκνωτέρους μαθητάς, τοὺς λεγομένους πρωτοσχόλους κατ' ἀρχαίαν Ἰνδικὴν συνήθειαν εἰς βοηθοὺς ἐν τῷ σχολείῳ. Τῷ 1795 πάντες οἱ τρόφιμοι τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου ἐδιδάσκοντο ὑπὸ συμμαθητῶν. Ὁ Βέλλος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀφ' οὗ ἡ μέθοδος αὐτοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε γείνη πανταχοῦ γνωστὴ, ἔλαβε θέσιν διευθυντοῦ ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σχερβούρνης καὶ καλὴν τινα ἱερατικὴν θέσιν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς Οὐεστμίνστερ. Ἐν ᾧ δ' οὗτος καὶ ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ θέσει εἰργάζετο ὡς παιδαγωγός, νέος τις Κουάκερος, ὁ Ἰωσήφ Λαγκάστερ (γεννηθεὶς τῷ 1778) εἰργάζετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὁ Λαγκάστερ ἦτο κάτοχος μικροῦ σχολείου ἐν τινι τῶν πτωχοτάτων συνοικιῶν τοῦ Λονδίνου, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πορίζηται τὰ μέσα πρὸς μίσθωσιν διδασκάλων, ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὠθούμενος καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ Βέλλου, ἐπενόησε τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἔκαμον γενικὴν ἐντύπωσιν· πάντες ἐνεθουσίωσαν ὑπὲρ τῆς νέας ἰδέας καὶ νέαι συνδρομαὶ ἔμελλον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐπιτυχίαν. Ἀλλ' ἐν πᾶσι τούτοις ὁ Λαγκάστερ περιῆλθεν εἰς δεινὴν θέσιν· διότι ἐστρεφεῖτο τῆς ἰκανότητος πρὸς διεύθυνσιν καταστήματος. Περιῆλθεν εἰς ἔχθραν πρὸς τοὺς φίλους του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀμερικὴν,

ὅπως ιδρύσῃ ἐκεῖ σχολεῖα κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σύστημα· ἐνταῦθα κατέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος τῷ 1838 ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ πτωχὸν καὶ ἐλεεινόν.

Ἡ οὐσία τῆς Βελλολαγκαστριανῆς μεθόδου συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ ἐν τοῖς μαθήμασι προκεχωρηκότες πως μαθηταὶ γίνονται διδάσκαλοι τῶν μαθητῶν τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ διδάσκουσι τούτους τὰς ἀναγκαιοτάτας γνώσεις κατὰ τύπον ἀκριβῶς προδιαγεγραμμένον, ἐν ᾧ ὁ διδάσκαλος, ὡς τις ἐπόπτης ἐργοστασίου, σχεδὸν οὐδὲν διδάσκει, ἀλλὰ διευθύνει μόνον τὴν ἐργασίαν τῶν πρωτοσχόλων. Ἡ μέθοδος αὕτη θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς ὡς τὸ ἀσφαλέστατον μέσον πρὸς βαθμιαίαν ἀσκήσιν τῆς διανοίας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς κτηθείσης παιδείας καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς κεκτημένης γνώσεως. Διὰ τῆς ἀκριβοῦς ταξιθετήσεως τῶν μαθητῶν εἰς κλάσεις συμφώνως πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς μορφώσεως καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν προσαρμόζει τὴν διδασκαλίαν κάλλιον εἰς τὴν ἀνάγκην ἐνὸς ἐκάστου παιδός, χωρίζει αὐστηρῶς τὴν ὕλην τῆς διδασκαλίας, τακτοποιεῖ καὶ διαβαθμίζει αὐτὴν ἀκριβῶς, μορφώνει ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ νεαροῦ πνεύματος πολυμερέστερον· διότι ὁ μαθητῆς, κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς μεθόδου ταύτης, οὐ μόνον δέχεται, οὐ μόνον οἰκειοποιεῖται, ἀλλὰ καὶ λαμβάνει διηνεκῶς εὐκαιρίαν νὰ ἐφαρμόζῃ πάλιν ὅ,τι ἔμαθε πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων, ἐν ᾧ ἐν τῇ συνήθει διακοσμήσει τῶν σχολείων οἱ παῖδες ἐπὶ ἡμίσειαν ἡμέραν κάθηνται σιωπηλοὶ ἐπὶ μιᾶς θέσεως, ἀσχολούμενοι μόνον εἰς τὸ ἀκούειν, σκέπτεσθαι καὶ ἀποκρίνεσθαι. Πρὸς τούτους, κατ' αὐτούς, ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ ἀλληλοδιδασκτικῷ συστήματι λαμβάνει συχνότερον εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῇ καὶ νὰ γνωρίζῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐκ διαφορῶν ὄψεων. Τέλος τὸ σύστημα τοῦτο διεγείρει τὴν ἀγάπην πρὸς ἄλλους καὶ γεννᾷ τὸ συναίσθημα, ὅτι ὁ εἷς ἔχει χρεῖαν τοῦ ἄλλου, καθὼς ἐπίσης διεγείρει παρὰ τῷ μαθητῇ κοινοφροσύνην καὶ ἐπιθυμίαν πρὸς κοινωφελῆ ἐνέργειαν, διότι ὁ μαθητῆς συναισθάνεται, ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον χάριν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλων καὶ τοῦ ὄλου χάριν, οὗτινος μέλος ἀποτελεῖ. Ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς.

Ἐναντίον τῆς Βελλολαγκαστριανῆς μεθόδου ἀντιτάσσονται ὅμως τὰ ἀκόλουθα. Ἡ χαμηλὴ τῇ φωνῇ ἀνάγνωσις ἐν αὐτῇ δὲν μορφώνει τὰ γλωσσικὰ ὄργανα, οἱ τόνοι συγχέονται καὶ προάγεται τὸ ἄνευ κατανοήσεως ἀναγινώσκειν· τὸ ἀριθμεῖν εὐκόλως ἀποβαίνει μηχανικόν, διότι ὁ βοηθὸς δὲν δύναται νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς τὴν τάξιν του τὸν λό-

γόν, τὸ διὰ τί· ἡ περὶ τὸ γράφειν ἀσκήσις βλάπτεται, διότι αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται τόσον δι' ἀκαταπαύστων ἀσκήσεων, ὅσον διὰ νοήμονος ὀδηγίας εἰς τὸ προσεκτικῶς βλέπειν καὶ δι' ἐμπνεύσεως φιλοκαλίας πρὸς τὸ κανονικόν καὶ ὠραῖον. Προσέτι ἡ τοιαύτη τοῦ σχολείου ὀργάνωσις παραπλανᾷ τὸν διδάσκαλον εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ δύναται μὲν δι' αὐτῆς μείζων ἀριθμὸς παιδῶν νὰ τεθῆ εἰς ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν, οὐχὶ ὅμως εἰς πνευματικὴν, δι' ἧς μόνως ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου εὐοδοῦται.

Ὁ Βέλλος ἦτο τόσον πεπεισμένος περὶ τῆς ἀρετῆς τῆς μεθόδου του, ὥστε ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐντὸς χιλίων ἐτῶν σύμπας ὁ κόσμος θὰ ἀσπασθῇ τὴν μέθοδον αὐτοῦ· αἱ ἐλπίδες του ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθησαν ὅσον αὐτὸς ἐφαντάζετο, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι θὰ πραγματοποιηθῶσιν. Ἦδη κατὰ τὸ ἔτος 1822 ὁ Zschokke ἔλεγε περὶ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου ταδε· «Τοῦ Βέλλου ἡ ἐπινόησις πρέπει νὰ τιμᾶται ὡς εὐεργέτημα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐναντίον πάσης μωρᾶς φλυαρίας συγγραφέων ἀμαθῶν ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος καθίσταται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος κοινοτέρα. Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἀξία, ὑπὸ τῆς πείρας κριθεῖσα, ὑπεραπολογεῖται ἑαυτῆς. Ἡ μέθοδος αὕτη παρασκευάζει τῇ ἀνθρωπότητι νέαν μορφήν διὰ τῆς ἐξευγενίσεως τῆς κατωτάτης καὶ τὰ μάλιστα παρημελημένης καὶ πολυαριθμοτάτης τάξεως τοῦ λαοῦ.— Τὸ εὐκόλον, ἀσφαλὲς καὶ εὐωνον μέσον τῆς γενικωτέρας τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου θὰ εἶναι—μηδεὶς ἄς ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου—ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων παρὰ τοῖς πλείστοις ἔθνεσιν ἐν χρήσει». Τῷ ὄντι ἡ μέθοδος αὕτη ἔλαβε κατ' ἀρχὰς ἑκτακτον ἐξάπλωσιν ἐν πάσαις ταῖς πέντε ἡπείροις. Καθ' ἅπασαν τὴν Ἀγγλίαν ιδρύθησαν ἑκατοντάδες λαγκαστριανῶν σχολείων, ἡδὴ τῷ 1811 ἐδιδάσκοντο 30,000 παῖδες κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην· τῷ 1814 ιδρύθη ὁ «σχολικὸς σύλλογος διὰ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν καὶ τὴν ἀλλοδαπὴν» πρὸς διάδοσιν τῶν σχολείων τούτων. Ἦδη τῷ 1806 εἶχεν εἰσαχθῆ τὸ σύστημα εἰς τὰς Ἠνωμένας πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῷ 1810 εἰς Καλκούταν, τῷ 1813 εἰς Καναδᾶν καὶ εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τῷ 1814 εἰς Σιέρραν Λεώνην καὶ εἰς Σιδνεῦ ἐν Αὐστραλίᾳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις· ὥστε τῷ 1813 ἐδιδάσκοντο κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην περὶ τὰς 100,000 παίδων. Ἐν Γερμανίᾳ δὲ μόνον εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Holstein εἰσῆχθη.

Ἐπ' ἀληθείας δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου εἶναι ἀξιόλογος ἐπίνοια, ἣτις εὐρίσκει ἀπόλυτον ἐφαρμογὴν ἐν σχολείοις, ὅπου εἰς διδάσκαλος ἔχει νὰ διδάσκη πολλὰ τμήματα μαθητῶν καὶ ἐν παντὶ σχολείῳ μὴ ἔχοντι τόσους διδασκάλους, ὅσαι τάξεις μαθητῶν καθ' ἡλικίαν καὶ πρῶτον διακρίνονται, ἔσται ὠφέλιμος· ὅτι ὁμοῦ σύστημα διδασκτικὸν ἐρεϊδόμενον ἐπὶ τῆς ἰδέας ταύτης εἶναι πάντοτε ἀνάγκης καταφύγιον, ὅπερ δυσκόλως δύναται νὰ συμβιβασθῆ πρὸς τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν ἡ ἀγωγή ἄλλων μόνον τῷ ἡδὴ ἡγμένῳ προσήκει.

Σ. Μ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσήγαγον καὶ διέδωκαν τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον πρῶτος ὁ Γεώργιος Κωνσταντινίδης ἐκ Κύπρου, σπουδαστὴς τὸ σύστημα τοῦτο ἐν Λονδίῳ, καὶ ὁ Γεώργιος Κλεόβουλος ἐκ Φιλιππουπόλεως. Ἰδ. Μ. Βρατσάνου «Λόγον περὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσως», Ἐν Ἀθήναις 1882.

(Ἐκ τῆς «παιδαγωγικῆς ἐγκυκλοπαίδειας» τοῦ Λίνδνερ).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ.

(Συνέχ. Ἰδ. φιλ. 4. σ. 171).

Οὐ μόνον ἕκαστον ἄτομον, ἀλλὰ καὶ μικρότερα καὶ μεγαλιότερα κοινωνικὰ ἑταίρια ἐκ πολλῶν προσώπων πρὸς κοινὸν σκοπὸν δύνανται καὶ πρέπει νὰ ἐπιτελῶσι τὰς πέντε ἰδέας τῆς Ἠθικῆς.

Αἱ πέντε πρακτικαὶ ἰδέαι περιλαμβάνουσι πάσας τὰς ἠθικὰς σχέσεις καὶ καταστάσεις ἐνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, ὡς τῆς ὀλοκλήρου ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Αὗται ἀποτελοῦσιν, ὡς αἱ ἐξ ἀρχῆς πρωτότυποι ἔννοιαι, ὁμοῦ εἰλημμένοι, τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀρετῆς, τὸ ὑψιστον τέρμα, τὸν ἀπόλυτον τοῦ βίου σκοπὸν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀνευ διαφορᾶς.

Ἡ συμφωνία λοιπὸν τῆς ὅλης βουλήσεως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν ὠρισμένην φρόνησιν ὀνομάζεται ἀρετὴ. — «αὕτη εἶναι τὸ ὄνομα διὰ τὸ σύνολον τοῦ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ» (Ἐρβαρτος). Δὲν εἶναι ἀρετὴ λ. χ. μόνον τὸ φιλάληθες, ἡ χρηστότης τῆς καρδίας, τὸ εἰρηνικὸν κ.τ.λ., ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν ἠθικῶν ἡμῶν φρονημάτων καὶ

πράξεων. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀγωγή κύριον σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ τὸν τροφίμον ἠθικῶς καλὸν ἄνθρωπον, ἢ, ἐπειδὴ ἡ ἠθικότης εἶναι ἡ ὑψίστη ἰδιότης προσώπου τινὸς νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς προσωπικότητος. «Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι, ὅπως ἐξασφαλισθῆ εἰς τὸν γινόμενον ἄνθρωπον ἠθικὴ μόρφωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου του». (Θεόδωρος Rairs). Ὁ ἄνθρωπος ἄρα τότε εἶναι μεμορφωμένος καὶ τέλειος, ὅταν οἱ λόγοι του συναῶδωσι πρὸς τὰ ἔργα του, ἦτοι ὅταν ἔχη ἠθικὸν χαρακτήρα, δηλ. ἀκόλουθον, ἰσχυρὰν θέλησιν ὑπηρετοῦσαν ἠθικαῖς ἰδέαις.

Κατὰ τὴν ἰδέαν τῆς ἀνταποδόσεως πρέπει πᾶν μέλος μεγαλιότερας κοινωνίας (π.χ. τῆς πολιτείας) ν' ἀνταμειφθῆ (ποινικὸν σύστημα) διὰ πᾶσάν του πρᾶξιν (εὐεργεσίαν ἢ ἀδικίαν). — Ἡ ἰδέα τῆς ἀγάπης, ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐφαρμοζομένη, ἀπαιτεῖ, ἵνα πᾶν μέλος αὐτῆς ὅ,τι πλεῖστον συμβάλληται πρὸς τὸ καλὸν πάντων, ὅπως ὅ,τι πλεῖστα ἀγαθὰ γεννῶνται καὶ σκοπίμως ἐφαρμόζονται (= διοικητικὸν σύστημα, οὗτινος ἔργον εἶναι νὰ αὐξήσῃ τὰ ἀνθρώπινα ὑλικά καὶ πνευματικά ἀγαθὰ καὶ καλῶς νὰ ἐφαρμόζονται). — Ἡ ἰδέα τῆς τελειότητος, ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἀναφερομένη, ἀπαιτεῖ, ἐφ' ὅσον πᾶσα ἐνέργεια ἐκάστου θὰ ἦγεν εἰς ἀδυναμίαν, μερισμὸν τῆς ἐργασίας, ὅπως ἕκαστος ἐκμάθη ἐπιτήδευσά τι ὡς οἷόν τε τέλειον καὶ ἐξασκηθῆ αὐτὸ ἐπιτηδεῖως. — Ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς κοινωνίας, ἵνα αὕτη προλαμβάνῃ τὴν ἐριδὰ καὶ, ἐὰν αὕτη ἐκραγῆ, περιορίσῃ αὐτὴν εἰς στενότατον κύκλον καὶ διαλύσῃ αὐτήν. Τοῦτο κατορθοῦται διὰ τῆς συντάξεως τοῦ δικαίου, διὰ δικαστικῆς πράξεως καὶ διὰ δικαστικῶν ἀρχῶν (πολιτικὸν δίκαιον). Καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς κοινωνίας, ὅπως ἕκαστον μέλος αὐτῆς προαγάγῃ τὴν κοινὴν θέλησιν εἰς ἀξίωμα· ἐὰν δὲ ἡ θέλησις αὕτη εἶναι ὠρισμένη ὑπὸ τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν, τότε ἡ ἀπαιτήσις αὕτη εἶναι ἠθικὴ καὶ ἀγει εἶτα εἰς τὴν ἰδέαν ἐμψύχου κοινωνίας. Αὕτη ἀπαιτεῖ παρ' ἐκάστου τοιοῦτον βαθμὸν θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς μορφώσεως, ὥστε ἕκαστον μέλος μεγάλης κοινωνίας, ὡς τῆς κοινότητος, τῆς ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας, οὕτως νὰ ἐννοῆ καὶ ὀρθῶς ἐκτιμᾷ τοὺς ὑψηλοὺς τούτων σκοποὺς καὶ τὰ ἔργα, ὥστε νὰ δύναται νὰ παραγάγῃ ἐξ ἐκείνου τοῦ σκοποῦ τὰ εἰς αὐτὸ προσήκοντα κοινωνικὰ καθήκοντα καὶ νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν.

Ἡ φιλοσοφικὴ λοιπὸν ἐπιστήμη, ἣτις ὀρίζει μὲν τὸ ἔχον ἀπόλυτον ἀξίαν, τίθησι δὲ στερεὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς κρίσεως καὶ κανόνας περὶ

τῆς θελήσεως καὶ τῶν πράξεων ἐκάστου ἀτόμου καὶ μεγαλειτέρων κοινωνιῶν, ὀνομάζεται Ἠθικὴ.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἠθικὴ καὶ ὁ χριστιανισμός. Ὁ χριστιανισμός, ὅπως περιέχεται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ βίῳ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, οὐδὲν ἐπιστημονικῶς διατεταγμένον σύστημα Ἠθικῆς παρουσιάζει. Περιέχει ὅμως τὰς καθαρωτάτας καὶ ὑψίστας ἠθικὰς ἰδέας, καὶ ἐξ αὐτοῦ σχηματίζεται διατεταγμένον ἠθικὸν σύστημα. Ἡ καθ' Ἐρβάρτον Ἠθικὴ, ἡ ἐρειδομένη οὐχὶ ἐπὶ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ (καθ' ὃν πρέπει τις νὰ ἐπιτελῇ τὸ ἀγαθόν, ὅπως εὐδαιμονῇ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς), καταλαμβάνει ὡσαύτως ὑψηλὴν θέσιν καὶ συμφωνεῖ οὐσιωδῶς πρὸς τὴν θετικὴν Ἠθικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ του (Α Θεσσ. 5, 18) διδάσκει λέγων· «ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς». Ἡ διδασκαλία αὕτη συμφωνεῖ ὅλως πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀνταποδόσεως. Καὶ ὁ Χριστὸς ψέγει ἐπὶ ἀγνωμοσύνη τοὺς θεραπευθέντας ἐν ἑνὰ λεπτοῦς, ἐκφωνεῖ δὲ τὸ οὐαὶ διὰ τὰς ἀδικίας τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων καὶ προκηρύττει αὐτοῖς τὴν δικαίαν τιμωρίαν.— Οἱ Ἀπόστολοι διδάσκουσιν ἐφεξῆς, ὅτι «οὐδεὶς οὐδαμῶς πρέπει ν' ἀδικῇ», ὁ κλέπτης δὲν πρέπει πλέον νὰ κλέπτῃ. ὁ Χριστὸς ἐξηγεῖ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους διδασκαλίᾳ, ὅτι δὲν ἤλθε νὰ καταλύσῃ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ἤτοι οὐδεὶς οὐδαμῶς πρέπει νὰ βλάβῃ τὸ κτῆμα τοῦ πλησίον του καὶ τὴν ζωὴν του, πρὸς τοῦτο διδάσκει ὅτι μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. Αἱ διδασκαλίαι αὗται συμπεριλαμβάνονται καθ' Ἐρβάρτον ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ δικαίου. Ἡ ἰδέα τῆς ἀγάπης περιλαμβάνει τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα τῆς ἀγάπης, χρηστότητος, ἐλεημοσύνης καὶ πραότητος, ὡς ὁ Χριστὸς διδάσκει αὐτὰς διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» καὶ «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς» κ.τ.λ. καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῷ 13ῳ Κεφαλαίῳ τῆς Α πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοσοῦτον λαμπρῶς περιγράφει καὶ ἐγκωμιάζει διὰ τῶν ἀκολουθῶν λέξεων· «ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἢ ἥχων καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον» κ.τ.λ.— Ἡ ἰδέα τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας τῆς Ἠθικῆς συνάδει πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ, πρὸς τὴν «ἐλευθερίαν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (πρὸς Γαλατ. 5, 1), συνά-

δει πρὸς ἐκείνην τὴν θεϊαν ψυχικὴν κατάστασιν, ἣτις μόνον διὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ καὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὀρίζεται καὶ ζητεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ ἑαυτὴν ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἀμαρτίας, τοῦ κόσμου.

Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως ἐπιτελῶμεν τὰ πρὸς τὸν θεὸν ἰερὰ καθήκοντα τῆς ἀγάπης, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας, ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ παιδαγωγικῇ εἰς τὴν ἀπαιτήσιν, ὅτι πρέπει νὰ καλλιεργῶμεν τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον.

Καθ' Ἐρβάρτον ἡ ἐπιστημονικὴ Ἠθικὴ στηρίζει μὲν κατὰ τὸν ἑσχατον λόγον τὰς ἠθικὰς διδασκαλίας ἐπὶ τῶν ἠθικῶν κρίσεων, αἰτίνας εἶναι ὅμοιαι εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, χρησιμεύει δὲ πρὸ πάντων, ὅπως ἐνθέσῃ εἰς τὸν παιδαγωγὸν ἐρρυθμισμένην καὶ βαθεῖαν ἠθικὴν ἐπίγνωσιν. Διὰ τῶν λόγων δὲ τούτων οὐδῶς ἐννοοῦμεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ διδάξῃ αὐτὴν τοὺς παῖδας καὶ ἐν τῷ Σχολείῳ ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην παράστασιν. Τὸναντίον φρονοῦμεν, ὅτι εἶναι πολὺ καρποφορώτερον, ἐὰν κηρύσσεται ἡ Ἠθικὴ εἰς τοὺς νεαροὺς προφίμως κατὰ τὰς ἀπλᾶς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἣτις θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀπλῆς ὑψηλῆς ἀληθείας· «πράττε κατὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ! γίνου τέκνον θεοῦ!»

Οὐδεμία βεβαίως ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ἐρβάρτος ἐν τῇ θεωρίᾳ δὲν ἐξετίμησε προσηκόντως τὸ θρησκευτικὸν μέρος τῆς ἀγωγῆς. Τοιαύτην παρὰ τῷ Ἐρβάρτῳ ἔλλειψιν παρατηροῦντες, ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ Τσίλλερ ἀπεπειράθη ν' ἄρῃ αὐτήν, ἰδίως ἐν τοῖς μαθήμασι του περὶ τῆς γενικῆς παιδαγωγικῆς, δεικνύων ὅτι ἡ ἠθικότης λαμβάνει ὅλως ἀφ' ἑαυτῆς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Πρὸς ἐπιστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης δεικνύει ὁ Τσίλλερ, ὅτι ὁ θεός, ὡς ἱερὸν ὄν, θέλει τὴν ὑπαρξίν τῆς ἠθικότητος, ὅτι ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ διανοηθῶμεν τὸ ἰδεῶδες τῆς προσωπικότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνευ ἀναφορᾶς εἰς πρόσωπα τῆς θρησκείας καὶ ἀνευ τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς δὲν δύναται νὰ διανοηθῇ ἡ σχέση τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ὡς τελεία. Ὁ Τσίλλερ δεικνύει ὡσαύτως, ὅτι ἀναμφιβόλως ἡ ἐντύπωσις, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ ἠθικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, κρατύνεται διὰ τῆς προσελεύσεως εἰς ὑψίστην αὐθεντίαν, ὅτι τὸ ἠθικόν, ὅπερ βεβαίως καθ' ἑαυτὸ παρίσταται ὀρθόν καὶ ἐν ἰσχύϊ μόνον τῇ συνεργίᾳ Ὑψίστου ἱεροῦ καὶ δικαίου ὄντος δύναται νὰ ἔχῃ κύρος καὶ δύναμιν καὶ νὰ κατασκευῶσῃ ἐν ἡμῖν,

ὡς καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐπὶ τῆς ιδέας ταύτης ἐρειδόμενος ὁ Τσίλλερ, προτάσσει τὸ θρησκευτικὸν μέρος τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐξυψοῖ ἰκανῶς τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΡΩΣΗΣ.

ΠΕΡΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ γεωγραφία εἶναι διδασκαλία περὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐξεταζομένης κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῆς κατάστασιν καὶ ὡς κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ ἔγκειται ἡδὴ καὶ ἡ διαίρεσις τῆς γεωγραφίας εἰς φυσικὴν, ἣτις ἐξετάζει τὴν γῆν ὡς φυσικὸν σῶμα καὶ ὡς ὠρογραφία μὲν πραγματεύεται περὶ τῆς καθέτου διακρθώσεως, ὡς ὑδρογραφία δὲ περὶ τῶν ὑδάτων τῆς ξηρᾶς καὶ ὡς κλιματολογία περὶ τῆς μονίμου ποιότητος τοῦ ἐδάφους κατὰ θερμοκρασίαν, ὑγρασίαν κτλ. καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν, ἣτις ἐξετάζει τὴν γῆν ὡς θέατρον τῆς ἱστορίας τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος καὶ καθ' ὅσον λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν ἔθνη ἢ κράτη, ἀποβαίνει ἐθνογραφία ἢ πολιτειογραφία (στατιστικὴ). Εἰς ταῦτα προστίθεται ἔτι ὡς τρίτον μέλος ἡ μαθηματικὴ ἢ ἀστρονομικὴ γεωγραφία, ἣτις θεωρεῖ τὴν γῆν ὡς οὐράνιον σῶμα (πλανήτην) καὶ ἐξετάζει τὸ σχῆμα αὐτῆς, τὸ μέγεθος, τὴν κίνησιν, ἔπειτα ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοῦ ἡλίου, ὀρίζοντα, σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἡμέρας καὶ ὥρας τοῦ ἔτους κτλ.

Ἡ γεωγραφία λοιπὸν ἔχει ἐπίσης στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἀνθρωπολογίαν καὶ τὴν φυσικὴν (ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως) ἐν ταύθᾳ κεῖται ἡ ἔξοχος αὐτῆς σπουδαιότης ἐν τῷ προγράμματι παντός παιδαγωγικοῦ σχολείου, διότι προσφέρει τὰ κατάλληλα σημεῖα ἐπαφῆς καὶ συγκεντρώσεως διὰ τὰς διαφορωτάτας ἀνακοινώσεως τῆς διδασκαλίας. Τοῦτο καταφαίνεται πρὸ πάντων ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμίδι, ὅπου ὡς πατριδογνωσία περιλαμβάνει ὅλην τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν. Ἡ πατριδογνωσία δὲν εἶναι μόνον γεωγραφία τοῦ τόπου τῆς πατρίδος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν κρηπίδωμα τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέραις βαθμίδι τῆς διδασκαλίας ἀπ' αὐτῆς χωριζομένων πραγματικῶν μαθημάτων, ἰδίως τῆς φυσιογνωσίας καὶ ἱστορίας. Ἡ πατριδογνωσία προχωρεῖ

μόνον ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖται ἡ ἄμεσος ἐποπτεία· ἡ κυρίως γεωγραφία δύναται νὰ ἐποικοδομηθῇ μόνον δι' ἐμμέσου ἐποπτείας καὶ συντηρίας τῆς φαντασίας, ὅπου αἱ ἐν τῇ πατριδογνωσίᾳ ἐπικτηθεῖσαι καὶ διὰ περιηγήσεων συμπληρωθεῖσαι μερικαὶ ἐποπτεῖαι χωρῶν καὶ πόλεων, ὄρεων καὶ ποταμῶν καὶ ἄλλων γεωγραφικῶν στοιχείων χορηγοῦσι τοὺς λίθους τῆς οἰκοδομῆς. Ἐπειδὴ ἡδὴ ἐν τῇ ὑπερβάσει τῶν ὀρίων τῆς πατρίδος καταλείπομεν κατὰ διάνοιαν τὸ ἔδαφος τῆς ἄμεσου ἐποπτείας καὶ πατοῦμεν οὕτω τὴν χώραν τῆς ἐμμέσου ἐποπτείας, ἡ μεθοδικὴ εἶναι ἐλευθέρα νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενον μελέτης ἢ τὴν ἐπαρχίαν καὶ τὴν πατρίδα ἢ τὴν γῆιν σφαιραν. Εἰς τὸν Ἕλληνα παιδα π. χ. Γαλλία ἢ Αὐστρία δὲν εἶναι μᾶλλον ἐποπτὴ ἢ ἡ Κίνα καὶ ἡ Βρασιλία. Ἀφοῦ ἡ ἄμεσος ἀντίληψις δὲν εἶναι πλέον δυνατὴ, τὰ πάντα μόνον ἐμμέσως δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν, εἴτε μᾶλλον εἴτε ἔλαττον μεμακρυσμένα εἶναι. Ὅθεν δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀπολύτως τὸ εἶδος τῆς διδακτικῆς πορείας. Ἡ τε συνθετικὴ καὶ ἡ ἀναλυτικὴ πορεία τῆς διδασκαλίας δικαιολογοῦνται πληρέστατα ἐν τῇ γεωγραφικῇ διδασκαλίᾳ, ἡ μὲν πρώτη ἐν τῇ στοιχειώδει, ἡ δὲ δευτέρα ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ διδασκαλίᾳ. Μᾶλλον ἀκόλουθος φαίνεται ἡ συνθετικὴ ὁδός, ἣτις ἀναχωροῦσα ἀπὸ τῆς πατρίδος καὶ ἐν αἰε εὐρυνομένοις κύκλοις προχωροῦσα καταλήγει εἰς τὴν γῆιν σφαιραν. Ἐξοχοὶ παιδαγωγοὶ (Δειστερβέγιος) συνιστῶσι ταύτην τὴν μέθοδον τῆς γεωγραφικῆς διδασκαλίας, ἣτις χωρεῖ ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν, ἀπὸ τῶν μερῶν εἰς τὸ ὅλον· καίτοι μέμφονται αὐτήν, ὅτι ἐπὶ μακρὸν λίαν στερεῖ τὸν μαθητὴν τὴν γνώσιν τοῦ ὅλου τῆς γῆς. Ἐὰν δέ τις ἐκλέξῃ τὴν ἀναλυτικὴν ὁδὸν καὶ προβαίῃ ἀπὸ τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη ἢ ἀπὸ τῆς περιφέρειας εἰς τὸ κέντρον, ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς πλείστους μεθοδικούς τῆς σήμερον, ὥσπερ καὶ τὴν μέθοδον τῶν πλείστων διδακτικῶν βιβλίων.

Διακρίνονται ἐν γένει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γεωγραφίας αἱ ἀκόλουθοι μέθοδοι: α) ἡ ἀναλυτικὴ, ἣτις ἀπὸ τοῦ ὅλου μεταβαίνει εἰς τὰ μέρη· β) ἡ συνθετικὴ, ἣτις ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς πατρικῆς οἰκίας καὶ προχωρεῖ εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας, τὴν ἐπαρχίαν, στενωπέραν ἢ εὐρυτέραν πατρίδα κτλ. καὶ εἶναι ἡ κυρίως στοιχειώδης μέθοδος· γ) ἡ κατασκευάζουσα ἢ ἰχνογραφοῦσα μέθοδος, ὑπὸ τοῦ Σουηδοῦ Ἀγρεν ἐπινοηθεῖσα, παρέχει τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις κυρίως διὰ ἰχνογραφῆσεως χαρτῶν· δ) ἡ συνδέουσα μέθοδος, ἣτις συμπαραλαμβάνει εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας ἱστορίαν, φυσικὴν ἱστορίαν, ἐθνογραφίαν,

τεχνολογίαν) ἢ συγκριτικὴ μέθοδος, ἥτις παραλλήλιζει τὴν διδασκαλίαν πρὸς ἄλληλην ἢ διδασκαλίαν πρὸς ἄλληλην (ἢ συγκριτικὴ συνθετικὴ μέθοδος, ἥτις ἐν πάσῃ περιόδῳ τῆς διδασκαλίας λαμβάνει ὅλην τὴν ὕλην τῆς διδασκαλίας ἐν ἀεὶ εὐρύτεροις κύκλοις καὶ ἐπαναλαμβάνει ἀεὶ τὸ πρότερον διδασθέν. Ἐὰν παραδεχθῶμεν διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τρεῖς κυρίας βαθμίδας τῆς γεωγραφικῆς διδασκαλίας, ἡ μὲν κατωτέρα βαθμὶς ἔχει ν' ἀσχοληθῆ περὶ τὸ γεωγραφικὸν φαινόμενον (τὸ τί καὶ τοῦ ποῦ), ἡ δὲ μέση περὶ τὸν κόμον (τὸ πῶς) καὶ ἡ ἀνωτάτη βαθμὶς περὶ τὸν λόγον (τὸ διὰ τί). Ἡ κατωτάτη βαθμὶς ἀσχολεῖται εἰς τὴν «ἐποπτεία», εἰς τὴν μέσην βαθμίδα ἀντιστοιχεῖ ἡ «ἐννοια» καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ὁ «συλλογισμὸς», ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι αἱ τρεῖς αὗται κατηγορίαι μᾶλλον συμπλέκονται ἢ ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλας.

Ὁ Florens Winkler ἐν τῇ ἑαυτοῦ μεθοδικῇ τῆς γεωγραφικῆς διδασκαλίας συνιστᾷ προ πάντων τὰς ἐπομείνας ἀρχάς.

«1. Ἀναχώρει πάντοτε ἐκ τῆς ἐποπτείας. 2. Σπούδαζε τὸν χάρτην ὡς δυνατὸν ἀκριβέστατα μετὰ τῶν μαθητῶν σου. 3. Δίδασκε ἐν τῇ μελέτῃ χώρας τινὸς ὀλίγα, ἀλλ' ἀνάπτυσσε πολὺ, καὶ συγκεφαλαιῶ ἐπὶ τέλους πάντα εἰς μίαν εἰκόνα ἀρμονικὴν καὶ πλήρη ζωῆς. 4. Κάνε συχνάκις παραλληλισμοὺς καὶ θέτε ἀεὶ τὸ καθ' ἕκαστον εἰς σχέσιν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον καὶ πρὸς τὸ ὅλον».

Ἐπειδὴ ἡ γεωγραφικὴ διδασκαλία ἀπαιτεῖ πολλὰ καὶ μεγάλα παρὰ τῆς ικανότητος τοῦ μαθητοῦ, πρέπει νὰ ὑποστηρίζηται ὑπότινων καταλλήλως ἐκλεγομένων διδακτικῶν ὀργάνων καὶ βοηθημάτων. Τοιαῦτα εἶναι α) ἡ ἐποπτεία πραγματικῶν γεωγραφικῶν ἀντικειμένων, ἅτινα λαμβάνονται διὰ περιπάτων καὶ ταξιδίων· «παρὰ τὸν ῥύακα ἄς μανθάνῃ ὁ παῖς τὴν ἐννοίαν τοῦ ποταμοῦ, τοῦ ῥεῖθρου, τῆς ἐπικρατείας τοῦ ποταμοῦ, τοῦ καταρράκτου· παρὰ τὴν τεχνητὴν λίμνην τὴν τῆς λίμνης, τοῦ λιμένος, τῆς θαλάσσης, τοῦ κόλπου καὶ τοῦ πορθμοῦ. Ἡ ἐξέχουσα ἄκρα παρὰ τὴν ὄχθην τῆς τεχνητῆς λίμνης ἄς διδάσκῃ αὐτὸν τί ὀφείλει νὰ νοῆ λέγων χερσόνησον, γλῶσσαν γῆς, νήσον, σύμπλεγμα νήσων, ἰσθμὸν. Ἀπὸ τῆς ὄχθης ἄς μανθάνῃ νὰ διακρίνη τὴν ἀκτὴν, ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ τὴν λεκάνην τῆς θαλάσσης. Ἐν τοῖς πέριξ βλέπει ὁ παῖς πεδιάδας, λειμῶνας, λόφους καὶ κοιλάδας. Ἐν τῇ πεδιάδι ἄς διακρίνη ὀροπέδιον καὶ χαμηλὴν χώραν, ἀπὸ τοῦ λειμῶνος τὸ ἔλος, τὴν ἰλυώδη γῆν, τὴν ἄνυδρον καὶ ἀμμώδη,

καὶ ἀπὸ τοῦ λόφου ἄς διακρίνη τὰ βουνά, τὰ χιονοσκεπῆ βουνά, τὰ ἠφαίστεια. Πολλὰ πλησίον ἀλλήλων κείμενα βουνά παρέχουσιν αὐτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ὄρους, τῆς παρωρείας, τοῦ κυρίου ὄρους καὶ τοῦ δευτεροῦντος· ἡ κοιλάς παρέχει τὴν εἰκόνα φαράγγων καὶ τῶν στενῶν διόδων. Ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἡμέρας μανθάνει ὁ παῖς τί ἐστὶν ἀήρ, τί κλίμα μιᾶς χώρας. Ὅ,τι τὸ ἔδαφος τῶν πέριξ παράγει, καὶ ὅ,τι κατασκευάζεται, δίδει αὐτῷ τὴν σημασίαν καὶ τὴν διάκρισιν φυσικῶν καὶ τεχνητῶν προϊόντων. Εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ χωρίου συνάπτεται ἡ τῆς κώμης καὶ εἰς τὴν τῆς πόλεως ἢ τοῦ φρουρίου, τῆς πρωτευούσης, τοῦ λιμένος, τῆς παραλίου πόλεως, τῆς καθέδρας. Ὅ,τι εἶναι ὁ προϊστάμενος τόπου τινὸς ἐν μικρῷ, τοῦτο εἶνε ὁ βρασιλεύων, ὁ ἡγεμῶν, ἡ ἀρχή, ἡ κυβέρνησις ἐν μεγάλῳ. Οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου ἔχουσι διάφορα ἔργα, γεωργίαν, ἐργόχειρα κτλ. μετὰ τούτων συνάπτονται αἱ ἐννοιαὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν συνάπτεται ἡ διαίρεσις τῶν ἀνθρώπων εἰς χριστιανούς, Ἰουδαίους, ἐθνικούς καὶ μωαμεθανούς· εἰς τὸ διάφορον χρῶμα τοῦ προσώπου αὐτῶν ἡ διαίρεσις εἰς πυρρούς, μαύρους, ὀφρούς, χαλκόχρους καὶ λευκοὺς ἀνθρώπους κτλ.

Οὐχ' ἤττον ἐγγὺς ἢ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ κινεῖται, εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον, καὶ εἰς τὸν παῖδα, αἱ πλείσται ἐκείνων τῶν μεταβολῶν, αἵτινες συμβαίνουσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὴ εἶναι μέρος τοῦ σύμπαντος καὶ ἰδίως τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος. Ὁ παῖς βλέπει τὴν ἀλλαγὴν ἡμέρας καὶ νυκτός, θέρους καὶ χειμῶνος· βλέπει τὴν ἐσπέραν τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρους ἀνατέλλοντας· ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ζωῇ καὶ ἐν τῇ ζωῇ, ἣν περὶ ἑαυτὸν παρατηρεῖ, καθίσταται αὐτῷ ἐπαισθητὴ ἡ ἐπίδρασις τῆς μεταβολῆς ταύτης. Καὶ ὅμως σχετικῶς ολόγιστοι μόνον ἀνθρώποι ὑπάρχουσιν, οἵτινες μετὰ τινος τελειότητος παρέστησαν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν τὴν ἀκολουθίαν τούτων τῶν καθ' ἡμέραν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν των συμβαινόντων φαινομένων καὶ ἔφερον εἰς τὴν ἑαυτῶν συνείδησιν. Ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις πολλαχῶς συμβαίνει τὸ μεμακρυσμένον, σπάνιον νὰ εἶναι γνωστότερον εἰς ἡμᾶς, ἢ τὸ ἐγγὺς καὶ τὸ πάγκοινωνον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἡ σχολὴ ἔχει καθῆκον νὰ ἄρῃ ταύτην τὴν παρὰ φύσιν σχέσιν, ὅπου δύναται βεβαίως. Ἐνταῦθα δύναται νὰ κάμῃ τοῦτο. Θὰ τὸ κάμῃ δέ, ἐὰν σκοπὸς τῆς προπαρασκευαζούσης γεωγραφικῆς διδασκαλίας εἶναι καὶ τὸ νὰ φέρῃ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν παιδῶν τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα τὰ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καθ' ἕκαστην ὀρώμενα, ἅτινα εὐρίσκουσι τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν αὐτῶν

ἐν τῇ μαθηματικῇ γεωγραφίᾳ. "Ὅθεν θὰ ἐξετασθῶσιν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα· ὁ ὀρίζων, τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἡ φαινόμενη ἡμερησία κινήσεις τοῦ ἡλίου καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ μήκους τῶν ἡμερῶν καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν ὥρων τοῦ ἔτους, φαινόμενα, ἅτινα προσφέρει ὁ δρόμος τῆς σελήνης, φαινόμενα, ἅτινα παρατηροῦνται ἐν τῷ ἐνάστρω οὐρανῷ κτλ. Πάντα ταῦτα ὀφείλουσιν ἐν ταύτῃ τῇ βαθμίδι τῆς διδασκαλίας μόνον ἐπὶ τοσοῦτον νὰ γίνωνται ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας ἐν γένει, ὅσον ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἔχοντος ὑγιεῖς τὰς αἰσθήσεις δύνανται πραγματικῶς νὰ παρατηρηθῶσιν. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ὁ λόγος περὶ τῆς συνήθως λεγομένης «μαθηματικῆς γεωγραφίας»· ἐν τούτοις πᾶν ὅ,τι ἐνταῦθα διδάσκεται εἶναι προπαρασκευῆ εἰς ἐκείνην καὶ σκόπιμος καὶ ἀναγκαῖα.

β) Διαγράμματα ἐπὶ τοῦ πίνακος. Μεγίστην ὠφέλειαν παρέχει ἡ βαθμιαία κατασκευὴ χάστου τῆς διδακτέας χώρας, ἐπικρατείας ποταμοῦ, ὄρους κτλ. ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Αἱ ἀπλούσταται γραμμαὶ ἀρκοῦσιν ὀνόματα δὲν σημειοῦνται. Ὁ μὲν διδάσκαλος ἐκτελεῖ τὰ διαγράμματα ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος, οἱ δὲ παῖδες ἐν τοῖς τετραδίοις αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως σχεδιάζονται διαγράμματα τῆς αἰθούσης τοῦ σχολείου, τοῦ σχολείου ὅλου, τῶν πέριξ τοῦ σχολείου ὅλης τῆς πατρίδος, τῶν πέριξ αὐτῆς μετὰ τῶν ῥυακίων, ποταμῶν, βουνῶν, ὁδῶν, σιδηροδρόμων κτλ. Ὁ διδάσκαλος πρέπει ἐκτός τῆς εἰς τὸ ἰχνογραφεῖν ἐπιτηδειότητος νὰ ἔχη καὶ ἀκριβεῖς γνώσεις τῶν πραγμάτων, πρέπει ἰδίως ὀφθαλμοῖς νὰ ἴδῃ, μετρήσῃ καὶ παρατηρήσῃ ὅ,τι θέλει νὰ προσκαγγῇ ἐποπτικῶς τοῖς μαθηταῖς.

γ) Οἱ χάρται. Οἱ χάρται εἶναι ἐπιτήδαιοι νὰ παριστάνωσι τὰς τε μεγίστας καὶ τὰς ἐλαχίστας χώρας τῆς γῆς. Οἱ πλείστοι τῶν σχολικῶν χαρτῶν παρέχουσι παρὰ πολλὰς λεπτομερείας, αἵτινες δὲν δύναται νὰ διδαχθῶσι καὶ ἐμποδίζουσι τὴν καθαρὰν ἀντίληψιν τοῦ ἀναγκαίου, ὥστε οἱ λόγοι τοῦ Ἀλεξάνδρου Οὐμβόλδου περὶ τῶν χαρτογράφων δὲν ἐκτιμῶνται εἰσέτι πρεπόντως, οἱ λόγοι οὗτοι· «Μόνον κενοὶ φαινόμενοι χάρται ἐντυποῦνται ἐν τῇ μνήμῃ. Τὰ πολλὰ γεωγραφικὰ μέσα, ἀριθμοὶ ὕψους καὶ θερμοκρασίας, γεωγνωστικαὶ φρασεολογίαι, συσσωρεύσεις καταλόγων πληθυσμῶν καὶ ἄλλων στατιστικῶν ση-

μειώσεων θὰ μεταβάλωσι βαθμηδὸν τοὺς χάρτας εἰς ἀναγνωσματάρια καὶ εἰς ἐμὲ εἶναι βδελυροί. Τὸ εὐσύνοπτον ἀπόλλυται.»—Εἰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἰχνογράφησι χαρτῶν ἔχει ὁμολογουμένως μεγίστην ὠφέλειαν, ἔχει ὅμως καὶ ἐν κακόν, ὅτι διὰ τὴν δυσχέρειαν αὐτῆς ἀπαιτεῖ πολὺν χρόνον καὶ μόνον μικρὰ ἀποτελέσματα δίδει. Τοῦναντίον εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀσκῶνται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν χαρτῶν, ἡτις, ἐὰν οἱ χάρται εἶναι καλοὶ, ἀπαλλάττει τοὺς διδασκάλους πολλῶν λόγων.

δ) Αἱ σφαῖραι εἶναι αἱ τελειόταται καὶ ἐποπτικώταται μικρογραφίαι τῆς γήινης σφαίρας (ἢ καὶ τῆς σελήνης καὶ τοῦ οὐρανοῦ) ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ πρέπει νὰ ἔχωσι κατάλληλον μέγεθος καὶ νὰ μὴ περιέχωσι πολλὰς λεπτομερείας, ἰδίως αἱ ἀνάγλυφοι σφαῖραι, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἐδάφους, πρέπει νὰ ἔχωσιν ἰκανὸν μέγεθος.

Περὶ τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ γεωγραφίᾳ ὁ Dittes λέγει τὰδε· «Ἀνάγκη νὰ ἀρχηταί τις ἀπὸ τῆς ἐξοικειώσεως μὲ τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, κατ' ἀρχὰς τὰ τέσσαρα, εἶτα τὰ ὀκτώ (ὁ ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τῶν σημείων τοῦ ὀρίζοντος ἄς ἀφεθῇ εἰς τὴν κυρίως γεωγραφικὴν διδασκαλίαν). Ἐνταῦθα, ὡς οἰκοθεν ἐννοεῖται, πρέπει νὰ γείνη λόγος περὶ τοῦ δρόμου καὶ τῶν θέσεων τοῦ ἡλίου, δύνανται ὅμως καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ σχολείου, ἐν ταῖς πέριξ τοῦ σχολείου, ἐν τῷ τόπῳ τῆς πατρίδος, εἶτα ἐν ἐκδρομαῖς νὰ καταδειχθῶσι τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος εἰς ὠρισμένα τοπικὰ σημεῖα. Ἡ τοπογραφία φυσικῶς θὰ προβαίη ἀπὸ τοῦ σχολείου εἰς τὴν πλησιεστάτην γειτονίαν, εἶτα εἰς τὰ σπουδαιότατα μέρη καὶ οἰκοδομήματα τῆς πατρίδος καὶ λαμβάνη τὸ πρῶτον τέλος ἐν τῇ συνόψει ὅλου τοῦ τόπου τῆς πατρίδος· περιγραφή καὶ δι' ἰχνογραφίας παράστασις τῶν ὁδῶν, ἄς διαφοροὶ παῖδες ἔχουσι νὰ διανύσωσι μεταξὺ τῆς κατοικίας καὶ τοῦ σχολείου, χρησιμεύει εἰς τὴν προσήκουσαν ἐξοικειώσιν. Βαθμηδὸν ἔπειτα προβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν πέριξ τῆς πατρίδος, καὶ εἰς τινὰς σημειώσεις περὶ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς μεγάλης πατρίδος, ὅπου ὡς ὁδηγοὶ χρησιμεύουσιν αἱ ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀναχωροῦσαι ὁδοί, σιδηροδρόμοι, ποταμοί. Καθ' ὅμοιον τρόπον προχωροῦμεν ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ῥυακος ἐκάστου, τῆς λίμνης, τοῦ βουνοῦ, ὠρισμένης τινὸς χώρας μετὰ τῶν κήπων αὐτῆς, ἀγρῶν, δασῶν κτλ. εἰς τινὰ μι-

κροτέραν ἢ μεγαλειτέραν ἐπικράτειαν ποταμοῦ, σειρὰν ὀρέων, εὐρείαν πεδιάδα κτλ. Ἀπὸ τῆς οἰκογενείας ἐρχόμεθα εἰς τὴν κοινότητα, εἰς τὴν περιφέρειαν κτλ. ἐκ τῆς περιγραφῆς μερικῶν ἐν τῷ τόπῳ ἀσκουμένων ἐπαγγελματῶν καὶ τῶν ἐνταῦθα παραγομένων φυσικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς ὑψηλῆς περὶ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἐν γένει, περὶ βιομηχανίας, ἐμπορίου, συγκοινωνίας ἐν μεγαλειτέρῳ μέτρῳ.— Ὅσον ἀφορᾷ τὰ κοσμογραφικὰ στοιχεῖα, τὰ πλησιέστατα εἶναι αἱ ἡμέραι καὶ οἱ καιροὶ τοῦ ἔτους, αἵτινες ἐν τῇ τρίτῃ τάξει πρέπει νὰ καταδεικνύωνται εἰς διαφόρους ἡμέρας τοῦ ἔτους συγκεκριμένως, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ νὰ συγκεφαλαιῶνται συνοπτικῶς, ἐν ταύτῃ τῇ τάξει δύνανται νὰ λεχθῶσί τινα καὶ περὶ τοῦ δρόμου καὶ τῶν φάσεων τῆς σελήνης, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ (μεγάλῃ ἄρκτος, πολικὸς ἀστήρ). Ἀφ' οὗ σχεδιασθῆ ὁ χάρτης τῶν περίξτων μαθητῶν, ἔμαθον οὗτοι ποίαν ὄψιν ἔχει ἡ πραγματικότης ἐπὶ τοῦ χάρτου, καὶ οὕτω καθίστανται ἱκανοί, ὅταν βλέπωσι τὸν χάρτην χώρας τινός, νὰ σχηματίζωσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν παράστασιν τῆς χώρας ταύτης ὡς δυνατὸν συμφωνοτάτην. Ὅθεν εἶναι ἀναγκαῖον ἵνα ὁ διδάσκαλος φέρῃ τοὺς μαθητὰς εἰς ὀρθὴν κατανόησιν τοῦ χάρτου καὶ τοῦτο γίνεται κυρίως ὅταν ἐξηγῆ εἰς αὐτοὺς τὴν σημασίαν τῶν διαφόρων γραμμῶν, σημείων καὶ χρωμάτων καὶ ἀσκῆ αὐτοὺς ἐν τῇ ὀρθῇ καὶ ζωηρᾷ παραστάσει τῶν διὰ τῶν γεωγραφικῶν σημείων δηλουμένων ἀντικειμένων. Μαθηταὶ γνωρίζοντες τὸν χάρτην τῆς πατρίδος εἰσάγονται ἀνευ κόπου εἰς τὴν κατανόησιν χάρτου τῆς ἐπαρχίας ἀναλόγως πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευασμένου, διότι τὰ πλεῖστα σημεῖα εἶναι ἤδη γνωστὰ καὶ ἡ ἐξήγησις δύναται νὰ περιορίζηται μόνον εἰς ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, ἅτινα δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς πατρίδος. Ἐνταῦθα ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ ὀρισθῶσι τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χάρτου. Ἐπειτα ἐξηγῆ ὁ διδάσκαλος διὰ τίνων χρωμάτων σημειοῦται ἡ ἐπίπεδος χώρα, αἱ χαμηλαὶ χῶραι, αἱ πεδιάδες, αἱ εὐρεῖαι τῶν ποταμῶν κοιλάδες, πῶς παριστάνονται αἱ βουνώδεις καὶ λοφώδεις χῶραι, τὰ ὑψηλὰ ὄρη καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων, ὡσαύτως ἐν λίμναις, ἔλεσι, δρυμοῖς, γεωργησίμῳ χώρῳ, ἀγόνις τόποις κτλ. Ἀφοῦ οὕτω κατορθωθῆ ἡ ὀρθὴ κατανόησις τοῦ χάρτου, ἄς προσπαθῆ τις νὰ δώσῃ τῷ μαθητῇ ὀρθὴν τινα παράστασιν περὶ τῆς ὄψεως τῆς ἐπαρχίας ἐν συνόλῳ, ὡς καὶ περὶ τῶν μερῶν αὐτῆς, λ. χ. τῶν ὀρέων, λιμνῶν, κτλ. ὅπου ὁ διδάσκαλος

πρέπει πάντοτε νὰ συνάπτῃ τὰ ἄγνωστα εἰς τὰ γνωστὰ καὶ τὰς σειρὰς τῶν ὀρέων παραβάλλει πρὸς τὰ βουνὰ ἢ ὄρη τῆς πατρίδος. Οὕτως ὁ ὀρθῶς κατασκευασθεὶς χάρτης ἀποβαίνει συμπλήρωσις τοῦ ἐγχειριδίου τῆς γεωγραφίας.

(Ἐκ τῆς «Παιδαγωγικῆς ἐγκυκλοπαιδείας» τοῦ Λίνδνερ).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ

α. Ὁ εὐαγγελισμὸς (Λουκ. 1, 5—23)

(συνέχεια Ἰδ. φυλλ. 4ον σ. 160).

Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἱερεὺς τις ὀνόματι Ζαχαρίας· καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ὀνομάζετο Ἐλισάβετ. ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέροι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἀμεμπτοί· καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ Ἐλισάβετ ἦν στείρα καὶ ἀμφοτέροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεῦσιν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἐναντι τοῦ θεοῦ ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου· καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω τῆς ὥρας τοῦ θυμιάματος· ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐστῶς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος· καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν.

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν ὁ ἄγγελος, Μὴ φοβοῦ Ζαχαρία· διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱὸν σοι καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην· καὶ ἔσται χαρὰ σοι καὶ ἀγαλλίασις, καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται· ἔσται γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεόν· καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει· Ἡλίου, ἐτοιμάσαι Κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.

Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον, Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ, «Ἐγὼ εἰμὶ Γαβριὴλ ὁ πα-

ρεστηκῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι πρὸς σέ, καὶ εὐαγγελισασθαί σοι ταῦτα· καὶ ἰδοὺ ἔση σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἄχρι ἥς ἡμέρας γένηται ταῦτα· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου».

Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν· καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρόνῳ αὐτὸν ἐν τῷ ναφ· ἐξελθὼν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν ὅτι ὀπτασίαν εἶρακεν ἐν τῷ ναφ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, καὶ διέμενε κωφός· καὶ ὡς ἐπλήσθησαν ὡς ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

β. Ἡ γέννησις (Λουκ. 1, 57—80.)

Τῇ δὲ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἐγέννησεν υἴον· καὶ ἤκουσαν αἱ περίοικοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, ἦλθον καὶ ἐκάλουν τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Ζαχαρίαν· καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ, εἶπεν, «οὐχὶ ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης»· καὶ εἶπαν πρὸς αὐτήν, «ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν ἐν τῇ συγγενείᾳ σου, ὃς καλεῖται τῷ ὀνόματι τούτῳ»· ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὸ τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν.

Καὶ αἰτήσας πινακίδιον ἔγραψε, λέγων, «Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· ἠνεώχθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θεόν. Καὶ ἐθαύμασαν πάντες, καὶ ἔθεντο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες «Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;»

Καὶ Ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπλήσθη πνεύματος Ἁγίου, καὶ προεφῆτευσε λέγων, «εὐλογητός Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λπφ αὐτοῦ. Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἐτοιμῶσαι ὁδοὺς αὐτοῦ.» Τὸ δὲ παιδίον, ἠύξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι· καὶ ἦν ἐν τοῖς ἐρήμοις, ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ.

4 Ἡ γέννησις Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ.

Σκοπός. Σήμερον θὰ σᾶς διηγηθῶ περὶ τοῦ προδρόμου τοῦ Ἰησοῦ.

1 Στάδιον. Τί ἐννοεῖτε λέγοντες πρόδρομος; Ἀνάμνησις τοῦ προδρόμου, ὅταν οἱ ἡγεμόνες τὰ πάντα προετοιμάζουσι πρὸς καλὴν ὑποδοχὴν τοῦ κυρίου αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὸς τί χρειάζεται ὁ υἱὸς τοῦ τέκνονος τὸν πρόδρομον; Οὗτος ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ βασιλεὺς τῶν βασιλέων,

ὁ πρόδρομός του ὤφειλε νὰ εἶπῃ ὅτι ὅσον οὕτω ἔρχεται, καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶσι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. Ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο αἱ καρδίαι αὐτῶν ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶσι καλῶς.

2 Πῶς ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ πρόδρομος; Ποῖος ἦτο ὁ πρόδρομος· καὶ τίνας γονεῖς ἐξελέξατο δι' αὐτόν ὁ Θεός;

3 Στάδιον. — 1 Τεμάχιον. Ὁ εὐαγγελισμός. Πρὸς συνδιάλεξιν. Τὸ μαθητηρικὸς εὐσεβὲς ζεῦγος ἀπηνήθη μεθ' ὑποταγῆς τοῖς διακαιῖς αὐτοῦ πόθους καὶ εἰσέτι ἐλπίζει μόνον εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τότε αἰφνηδίως ἀγγέλλεται τῷ Ζαχαρίᾳ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἐν τῷ ναφ τοῦ Θεοῦ ἡ γέννησις υἱοῦ, ὅστις ἔσται μέγας προφήτης καὶ δὴ γεννησεται πρόδρομος τοῦ Μεσίου. Τοῦτο φαίνεται τῷ ἐκπληθύνει μέγα καὶ—κατὰ τὸ σύνθετος—ἀδύνατον· ὅθεν ἀπιστεῖ εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ ἀγγέλου καὶ ἕνεκα τούτου πρὸς τιμωρίαν καθίσταται ἄλλολος μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς πληρώσεως.

2 Τεμάχιον. Ἡ γέννησις. — Ἡ ἡμέρα τῆς πληρώσεως ἔρχεται, (ἐπανάληψις· Κύριος εὐλογεῖ τοὺς δικαίους) καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς συμμετέχουσι τῆς εὐτυχίας τῶν γονέων· οἱ γονεῖς ὑπακούουσι πιστῶς εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀγγέλου καὶ παραχρῆμα ἠνεώχθη τὸ στόμα καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ πατρὸς καὶ ἐλάλει.

3 Λαιπὸν ἐπληρώθη ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, τότε ὁ εὐτυχῆς πατὴρ πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου αἰνεῖ τὸν Θεὸν καὶ προφητεῖ· ἔμαθε νὰ πιστεύῃ.

3 Στάδιον. Σύγκρισις Ζαχαρίου καὶ Ἀβραάμ, Σάρρας καὶ Μαρίας. Συγκεφαλαίωσις. — Ὁ Ἀβραάμ καὶ ἡ Μαρία ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, καίτοι ἡ πλήρωσις τῆς ἐπαγγελίας ἠδύνατο νὰ φανῇ αὐτοῖς ἀπίστευτος, καὶ ἔπρεπε. Οὗτοι μὲν ἐπίστευσαν ἀνευ χαρακτηριστικοῦ σημείου, χωρὶς νὰ ἴδωσι· ἐκεῖνοι δὲ ἐμάνθανον διὰ τῆς ὁράσεως νὰ πιστεῦσαι.

4 Στάδιον. — «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.» Ἐπανάληψις. Πιστὸς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου. — 5 Στάδιον. Ζητήσατε ἕτερα παραδείγματα ἀνθρώπων μὴ ἰδόντων καὶ πιστευσάντων. Ἀνήκτε καὶ ὑμεῖς εἰς τούτους τοὺς ἀνθρώπους; Πῶς; Διὰ τί;

5. Ὁ Ἰωάννης κηρύττει καὶ βαπτίζει. (Ματθ. 3, 1—12. Λουκ. 3, 1—18).

Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡ-

γεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχούντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περιχώρον τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἐκήρυττε λέγων, «Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον. Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα Ἰουδαία καὶ πᾶσα ἡ περιχώρος τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ὑπ' αὐτοῦ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, «Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας· καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ· ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.»

Ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, «Διδάσκαλε τί ποιήσομεν;»

Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς, «Μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε.» Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι, λέγοντες, «Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσωμεν;» καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· «Μηδένα διασεῖσθε, μηδὲ συκοφαντήσητε· καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὄψωνίοις ὑμῶν.» Καὶ ἐπηρώτων αὐτόν καὶ οἱ ὄχλοι λέγοντες, «Τί οὖν ποιήσομεν;» ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς, «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιείτω.»

«Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς, ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασιν λέγων, «ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἰκνὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ· καὶ συναῖξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστω.»

Πολλὰ οὖν καὶ ἕτερα εὐηγγελίζετο τὸν λαόν.»

5. Ὁ Ἰωάννης κηρύττει καὶ βαπτίζει. Σκοπός. Περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. 1 Στάδιον. Ἦτο ὁ αὐτὸς Ἰωάννης τὸν ὁποῖον ἤδη ἐγνωρίσαμεν, ἀλλ' ἰσχυρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, τριακοντούτης περίπου ἀνὴρ, εἰς βαπτιστής; Γνωρίζετε ἄλλους βαπτιστάς; Τί ποιοῦσιν οἱ ἱερεῖς ἡμῶν ἐν τῷ βαπτίσματι; ὁ Ἰωάννης ἐποίει ἄλλως (ἐν ἡλικίας ἐν τῷ ποταμῷ—Ἰορδάνῳ—βυθίζεσθαι.) Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο τὸ καθήκον του, ἀλλὰ; Προετοιμασία. Διατί ἦτο τοῦτο ἀναγκαῖον; Ἦσαν πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ χώρᾳ μεταξὺ τῆς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, μεταξὺ τῶν Φαρισαίων, τελωνῶν, καὶ στρατιωτῶν. (ἐνταῦθα γενέσθω ἰδιαίτερα ἀνακοίνωσις τοῦ αἰτίου τῆς θέσεως καὶ τῶν ἁμαρτιῶν τούτων τῶν κοινωνικῶν τάξεων· ἐὰν—πῶς εἶναι δυνατόν; — τὰ περαιτέρω συμπληροῦνται παρὰ τῶν μαθητῶν.) Ὁ Ἰωάννης ἔζη ἐν τῇ ἐρήμῳ (περιγραφή παρὰ τῶν μαθητῶν.) Πῶς ἔζη; ἀκρίδες, μέλι, ἐνδυμασία. Διατί ἔζη ἐκεῖ; Μακρὰν τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων· μόνος, μετὰ τοῦ Θεοῦ, προσέυχεσθαι, σκέπτεσθαι περὶ τοῦ μέσου τῆς προετοιμασίας. Σκέπτεται μετ' αὐτοῦ. Τὸ ἀγαθὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέον μετὰ τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐμφανισθῇ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων, ὅποθεν ἐν πρώτοις ἐξελεύσεται τὸ κακόν. Ἀναγνωρίζεις, ὁμολογεῖν, μεταμέλεσθαι διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ βούλεσθαι γενέσθαι καλούς· αὕτη ἐστὶν ἡ μετανοία· εἶτα τὸ Βάπτισμα ὡς ἐξωτερικὸν σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς ἀλλοιώσεως.

Ἄλλ' ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲν ὑπῆρχον ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους θὰ ἐξωμολόγει καὶ ἐβάπτισεν. Οἱ ἄνθρωποι ἐπορεύοντο πρὸς αὐτόν. Τί θὰ εἶπῃ ὑμῖν; Τί θὰ πράξητε ὑμεῖς; — 2. Στάδιον. Ἡ διήγησις ἐπακολουθεῖ ἐν τέσσαρσι τεμαχίοις· ἡ συνδιάλεξις γενέσθω ἐνταῦθα μεθ' ἕκαστον τεμάχιον. Πρὸς συνδιάλεξιν τοῦ ὄλου· Σχέσις μετανοίας καὶ βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Μετὰ τὸ κήρυγμα πολλοὶ μετανοοῦσιν, ἐξομολογοῦνται τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν — βαπτίζονται καὶ ποθοῦσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐκτὸς τῶν Φαρισαίων, αἵτινες νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἕνεκα τῆς δικαιοσύνης των εἶναι τέκνα ἀληθινὰ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ εἶναι πολὺ ἁμαρτωλοί. Οἱ ὑψηλόφρονες ὑποκριταὶ ἤκουσαν τοὺς σκληροὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου.

Οἱ ταπεινόφρονες Τελῶναι, στρατιῶται καὶ λοιποὶ ἄνθρωποι ἐρωτῶσι περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ μακθάνουσι τὴν ἀληθῆ ὁδὸν τοῦ

πορευθῆναι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.—καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ.—Ὁ Ἰωάννης τάττει ταπεινῶς ἐκυτόν καὶ τὸ βάπτισμά του ὑπὸ τὸν Μεσσίαν καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, διότι αὐτὸς μεταξύ τίνων μόνον ἔνα ἴσως εἰς ἀκαρπον μετάνοιαν δύναται νὰ φέρῃ, (δύναται μόνον τὰ ζιζάνια ἐπὶ τινα καιρὸν νὰ ἐκρίζωσῃ), ἐνῶ ἐκεῖνος, ὡς ἰσχυρότερος, εἰς πολλῶν ἑκατομμυρίων τὰς καρδίας τὴν ἀληθῆ βλάστησιν τοῦ καλοῦ θὰ ἐπιτύχῃ· οὕτως ὁ Μεσσίας τοὺς προσκολλημένους εἰς αὐτὸν — τὸν σῖτον — θὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οὗτοι δὲ διακρίνονται ἐκ τῶν ἀπομεμκρυσμένων ἀπὸ τοῦ Μεσσίου, — τοῦ ἀχύρου— τῶν ἀθέων καὶ ἀπολωλότων ἀνθρώπων. 3 Σταδίου. Ἦδη πρὸ τοῦ Ἰωάννου ὑπῆρχον ἐν τῷ κόσμῳ ἄνδρες, δι' ὧν ὁ ἀγαπητὸς θεὸς προητοιμάζεε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων εἰς ὑποδοχὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἀπαρίθμησις ἐκ τῶν (Ἀβραάμ, Μωϋσῆς, προφῆται). Ὁμιλία περὶ τῶν πράξεων των καὶ σύγκρισις πρὸς τὸν Ἰωάννην.

Καὶ σήμερον ὑπάρχουσι τοιοῦτοι πρόδρομοι διὰ τοὺς ἀνηλίκους· Γονεῖς, Διδάσκαλοι, Ἱερεῖς, πάντες οἱ καλοὶ ἄνθρωποι, ἱερὰ ἄσματα καὶ ἱστορίαι. Σύγκρισις πρὸς τὸν Ἰωάννην.

Ἄλλ' οἱ πρόδρομοι μόνου δὲν πράττουσι τοῦτο· δεόν καὶ οἱ προετοιμασθησόμενοι νὰ πράξωσι τι.—Συγκρίνατε ὑπὸ ταύτην τὴν ἔσφιν τὸν λαὸν Ἰσραὴλ ἐν ταῖς προγενεστέραις ἱστορίαις, (Φαρισαῖοι, τελῶναι, στρατιῶται,) πρὸς τὸν ἡμέτερον. Ἀλλὰ πῶς διάκεισθε ὑμεῖς πρὸς τοὺς προετοιμάζοντας ὑμᾶς, ὅπως ὁ Ἰησοῦς εἰσέλθῃ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν; Πῶς οἱ Φαρισαῖοι, ἢ πῶς οἱ τελῶναι; Τί δύνασθε ἐνταῦθα παρὰ τῶν τελωνῶν νὰ μάθητε; εὐχαρίστως ἀκούειν τοὺς καλοὺς λόγους καὶ ζητεῖν τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες τοιούτους λόγους λέγουσιν, ἐρωτᾷν τοὺς ἀρμοδίους, ταπεινῶς ἀποδέχεσθαι τὰς μεμφιμοιρίας διὰ τὰς ἀδικίας ἡμῶν, μεταμέλῃσθαι, διορθοῦσθαι, εἰς τὰς καρδίας τῶν τοιούτων ἐνοικεῖ μετὰ ταῦτα ὁ Χριστὸς. Ὁ ποιῶν ταῦτα διακρίνεται τῶν ἄλλων μόνος ὡς ὁ σῖτος ἐκ τοῦ ἀχύρου.

4 Σταδίον. «ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου.» «Μετανοήσατε καὶ βαπτισθῆτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου πνεύματος.»

5 Σταδίον. Τινὲς ἄνθρωποι διανοοῦνται: Σήμερον ὅτε ἤδη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸ 1800 ἐτῶν κατήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντες μικρὸς καὶ μέγας γνωρίζουσιν ἀκριβῶς αὐτόν, δὲν ἔχομεν ἄ-

νάγκην νὰ προετοιμάσωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ· μόνος εὐρίσκει τὴν ὁδὸν του.

Εἶναι τοῦτο ὀρθόν; Ἀπόδειξις τῆς πλάνης διὰ τῶν παιδῶν. Διασαφήνις: ἕκαστος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πλησίον του, Ἰωάννης καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του.

6. Ὁ Ἰησοῦς βαπτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου.

(Ματθ. 3, 13—17.)

Τότε περὶ γίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν λέγων, «ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ;» Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν, «ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.» Τότε ἀφίησιν αὐτόν.

Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοῦ, ἀνεφύχθησιν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαλὶνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν· καὶ ἰδοῦ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα, «αὐτὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.»

Ὁ Ἰησοῦς βαπτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου.

1 Σταδίον. Τεθῆτωσαν αἱ ἐρωτήσεις, ἐν εὐχαρίστως καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύθη εἰς τὴν ἔρημον πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἵνα βαπτισθῇ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πῶς διετέθη ὁ Ἰωάννης πρὸς ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰησοῦ.

2. Σταδίον. Πρὸς συνδιάλεξιν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρνήσεως τοῦ Ἰωάννου θὰ ἐκληφθῇ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ, ἢ ὡς ἐξωτερικὸν σύμβολον τῆς ἀποδεδειγμένης καθαρότητος τῆς καρδίας, ἢ ὡς πανηγυρικὴ ἐγκαίνισις τοῦ θείου χρέους τοῦ Σωτῆρος. Ἐκ τῶν ὀπτασιῶν ἐν τῷ βαπτίσματι βεβαιοῦται ὁ Ἰωάννης, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

3 Σταδίον. Καὶ ἡμεῖς ἀρυόμεθα ἐντεῦθεν ταύτην τὴν βεβαίωσιν. Ἄλλ' αὕτη προέρχεται καὶ ἐκ τῶν θαυμασίων συμβάντων, ἅτινα ἐμάθομεν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἱστοριῶν σχετικῶς πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸν πρόδρομον αὐτοῦ.

Ἀπόδειξις μερικῶς διὰ τῶν μαθητῶν.

4 Σταδίον. «Ἐπιστεύσαμεν καὶ ἐγνωρίσαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.»

5 Σταδίων. Ὀνομάσατέ μοι καὶ ἄλλας μαρτυρίας (ἀναλυτικὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ. Π. Χ. ἡ ἀνάστασις) ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Διαφορὰ τοῦ νῦν βαπτίσματος καὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου.

Ἐν Ἰορδάνῃ βηπτιζομένου σου Κύριε κ. τ. λ.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΑΞΕΙΣ ΑΝΩΤΕΡΑΙ

Α. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς. Κολόμβος.

Ι. Ἡ Νεότης τοῦ Κολόμβου.

᾿Ωμιλήσαμεν μέχρι τοῦδε περὶ διαφορῶν ἱστοριῶν τοῦ Μεσαίωνος. Τώρα ἄς ἀριθμήσωμεν τὰς χώρας, αἵτινες ἦσαν γνωσταὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Μεσαίωνος.

Ι. 1. Ὀνομάσατε τὰς χεῖρας τὰς κειμένας ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ! (Περιεκτικὴ ἀπόδοσις παρὰ τῶν μαθητῶν περὶ τῶν γνωστῶν αὐτοῦ περὶ τούτων τῶν χωρῶν.)

2. Ὀνομάσατε ἑτέρας εὐρωπαϊκὰς χώρας.

3. Ὀνομάσατε ἐπίσης καὶ τὰς γνωστὰς ὑμῖν ἀσιατικὰς χώρας.

Απαριθμήσεις κατὰ τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Αἱ ἀσάφειαί διορθούσθωσαν τῇ βοηθείᾳ τοῦ χάρτου.

II. Πόθεν εἰσι γνωσταὶ ἡμῖν αὗται αἱ χώραι; (Ἐρὰ ἱστορία ἀρχαία ἱστορία· στρατεία τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· βίος Ἰησοῦ. Φοίνικες· ἐπέκτασις τοῦ χριστιανισμοῦ· μετανάστευσις τῶν λαῶν).

III. Ποῖαι χώραι κεῖνται πορρωτέρω πρὸς Ἀνατολὰς; (Κίνα, Ἰνδία.)

IV. Ποῖα προϊόντα τούτων τῶν χωρῶν εἰσι γνωστὰ ὑμῖν; Γεωγραφία· οἱ θησαυροὶ τῶν Ἰνδιῶν. Σινικὸν τέϊον, μελάνη, πορσελάνη, Ἰνδικὸν (λουλάκι), μέταξα, μαλλίον, (ἐργοστάσια βαφικῆς) ἀρώματα, ὀρύζιον, ἀδάμαντες, μαργαρίται, μεταλλεῖα ἀφθονα χρυσοῦ, ἀργύρου κ. τ. λ.

V. Διὰ τίνος ὁδοῦ μετακομίζονται εἰς τὴν εὐρώπην ταῦτα τὰ προϊόντα;

(Περιγραφή τῆς ὁδοῦ τῇ βοηθείᾳ τοῦ χάρτου.) Πῶς μετεκομίζοντο πρότερον; (Ἔξαρσις τῶν διαφορῶν δυσχερειῶν τῆς διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ, ἕνεκα τοῦ κλίματος, τῶν ἐπιδρομῶν, τῶν διαγωγῶν.) Ἐτέρα ὁδὸς ἦτο ἡ τῆς ξηρᾶς. Περιγραφή ταύτης. Ἐν τούτοις ἡ συγκοινωνία διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ διεκόπη παρὰ τῶν Τούρκων. Τὰ Καραβάνια ἐσυλῶντο, κατεστρέφοντο καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ ὁδὸς τοῦ ἐμπορίου, ἥτις ἦγε διὰ τοῦ Σουέζ· ὁμοιος κίνδυνος.

VI. Τίνες χώραι καὶ πόλεις διεπραγματεύοντο τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν;

(Γένουα, Βενετία, Ἰσπανία, Πορτογαλλία.) Ἡ χώρα τῶν Πορτογάλων ὀρίζεται τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ὅθεν αἱ ἀσχολίαι αὐτῶν ναυτιλία καὶ θαλάσσιον ἐμπόριον. Ὡς θαλασσοπόροι ἐταξείδευον τὰς ἀπωτάτω θαλάσσας καὶ ἀνεκάλυψαν διαφοροὺς νήσους. Ἀζόρας, Μεδέρας, τὰ παράλια τῆς Γουϊνέας· ἐζήτουν ἐπίσης ὁδὸν θαλασσίαν ἄγουσαν πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Σχετικὴ ἀνακεφαλαίωσις. Γραπτὴ ἐκθεσις.

II

Σκοπός. Θὰ γνωρίσωμεν λοιπὸν τὸν ἄνδρα, ὅστις ἀπεπειράθη ν' ἀνεύρη τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ ἀνεκάλυψε νέας χώρας.

I. Τοῦτο ἦτο πολὺ δύσκολον θέμα. Ἡ ἀνευρεθησομένη ὁδὸς ἔπρεπε νὰ εἶναι θαλάσσιος. Ποῖος ἄνθρωπος μόνον ἠδύνατο νὰ λύσῃ τοῦτο τὸ θέμα; Τί ἀνήκει εἰς τινὰ δραστήριον θαλασσοπόρον; ἕκαστος ὅμως καίτοι πολλὰς γνώσεις κέκτηται, δὲν ταξιδεύει εἰς τὸν ἀπέραντον ὠκεανόν. Διατί; Ποῖα προσόντα ὄφειλε νὰ ἔχῃ ὁ ἀνὴρ, ὅστις θὰ ἐρριψκοινδύνευε διὰ νὰ λύσῃ τὸ θέμα τοῦτο; (θάρρος, εὐτολίμια, ἀνδρείαν κ. τ. λ.)

II. Εἰς τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο ὁ Κολόμβος.

Διήγησις τῶν ἐπομένων τεμαχίων.

1. Ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ.

2. Αἱ πρῶται ναυτικαὶ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ.

3. Ἡ πρώτη ἡρωϊκὴ πράξις του.

4. Ὁ πλοῦς αὐτοῦ εἰς τὴν Βόρρειον θάλασσαν

5. Κολόμβος ἐν Λισσαβῶνι.

Πρὸς ταῦτα ἐναποτύπωσης τῶν γεγονότων. Ἀναγραφή ἐπὶ τοῦ χάρτου. Συνδιάλεξις ἐπὶ τῆς διηγήσεως, ὅπως ἐμβαθύνωσιν εἰς ταύτην οἱ μαθηταὶ καὶ ἐγείρωσιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κολόμβου τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὸν προσόντα. (Φιλοπονία, φιλομαθία, πίστις, γενναϊότης, φρόνησις).

III. Ἐν προσαρτήσῃ συμπαραθέτουσιν οἱ μαθηταὶ ἄνδρας καὶ ἥρωας ἔχοντας τὰ αὐτὰ μετὰ τοῦ Κολόμβου προσόντα.

IV. «Μόνον διὰ τῆς φιλοπονίας καὶ φιλομαθίας δυνάμεθα νὰ χωρήσωμεν πρὸς τὰ πρόσω καὶ φθάσωμεν εἰς τι τέμα».

V. Θέματα. Δήλωσον διατί ὁ Κολόμβος δύναται νὰ κληθῆ φιλόπonos, φιλομαθής, πιστός, γενναῖος καὶ συνετός. Τί σημαίνουσιν αἱ παροιμίαι; Ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀγκιστρον, συγκάμπτεται ἐγκαίρως. Ἐγκαίρως ἀσκεῖται ὁ θέλων νὰ γίνῃ τεχνίτης.

III. Ὁ Κολόμβος συλλαμβάνει τὴν ἀπόφασιν ν' ἀνακαλύψῃ τὴν θαλασσίαν ὁδὸν τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀγούσαν.

I. Τί ὄφειλεν ὁ Κολόμβος νὰ σκεφθῆ, ὅπως ζητήσῃ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν πρὸς τὰς Ἰνδίας; Τί ἠδύνατο ν' ἀγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν πάντοτε πρὸς Δυσμὰς νὰ πλέῃ, ἀντὶ πρὸς Δ. Α. πρὸς τὴν Δυτικὴν ἄκρην τῆς Ἀφρικῆς.

1. Αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς γῆς. (Ἀνάδυσις τῶν πλοίων. Ἀνατολή, Δύσις τοῦ ἡλίου).

2. Διατί ἐζήτην ν' ἀνεύρῃ τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀγούσαν θαλασσίαν ὁδὸν;

(Αἱ δυσχέρειαί καὶ κίνδυνοί τῆς μέχρι τοῦδε γνωστῆς ὁδοῦ τῶν Ἰνδιῶν).

3. Εὐγενεῖς ἀφορμαί: διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς ἀπωτέρω χώρας, ἀναζήτησις ἀπωτέρων χωρῶν, ἀγενεῖς ἀφορμαί: ζήτησις πλούτου, πόθος θησαυρῶν, δόξης καὶ τιμῆς.

4. Παρατηρήσατε καὶ ἐτέρας ἀφορμάς ἐν τῷ σχεδίῳ του;

II. Διήγησις.

1. Ἡ ἔκθεσις τοῦ ταξιδίου ἐνὸς Βενετοῦ, ὅστις δελεαστικῶς διηγεῖται πολλὰ περὶ τοῦ πλούτου καὶ πολιτισμοῦ τῆς Κίνας, καὶ περὶ τινος σταθεροῦ μεταξὺ Κίνας καὶ Πορτογαλλίας.

2. Ἐπίστευον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κολόμβου περὶ ὑπάρξεως εὐτυχοῦς νήσου κειμένης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὠκεανοῦ.

3. Ἀριθμησις τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Πορτογαλλίας καὶ Κίνας. Ἀπόστασις τῆς Δυτικῆς παραλίας τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς τῆς Ἀσίας: σκέψεις τοῦ Κολόμβου. (150 μοιρ. μήκ.). Ἐπίστευον ὅτι ταύτην τὴν ἀπόστασιν καλῶς ἠδύνατο νὰ πλεύσῃ, ἐὰν ἐδαπάνῃ διὰ τοὺς δύο μεταξὺ σταθμοὺς 50 μ.

4. Ὁ Κολόμβος εἶχε σχέσεις μετὰ τινος περιφήμου Ἰταλοῦ ἀστρονόμου, ὅστις διεκδίκουεν αὐτῷ τὰς παρατηρήσεις του καὶ ἕνεκα τούτου τὸν ἐνίσχυσεν.

Συνδιάλεξις καὶ ἐμβάθυνσις.

1. Ὁ Κολόμβος ἐζήτην νὰ μεταδώσῃ τὸν Χριστιανισμὸν εἰς ξένους λαούς: ἦτο τοῦτο καλόν; Ναί! διότι ὁ Χριστὸς «Πορευθῆτε κτλ.» Μόνον εἰς τοὺς ἀποστόλους ἀπέβλεπε τοῦτο;

2. Ἐσκόπει νὰ πλουτίσῃ τὰς περὶ τῆς ἡμετέρας γῆς γνώσεις του. ἠδύνατο διὰ τινος νέας ἀνακαλύψεως νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

3. Ἐζήτην ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτη, δόξαν καὶ τιμὴν;

III. Παράθεσ τὰς ἀφορμάς, αἵτινες ὤθησαν τὸν Κολόμβον εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ πλοῦ.

α) τὰς εὐγενεῖς.

β) τὰς ἀγενεῖς.

2. Ὅποιαν ὑποδοχὴν εὔρε παρ' ἡμῖν ὁ χριστιανισμὸς;

IV. 1. Πορευθῆτε κτλ.

2. Εἶναι εὐγενῆς πράξις τὸ νὰ ζητῆ τις νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα δι' ἐνεργῶν ἐρευνῶν.

V. 1. Εἰσάγεται καὶ σήμερον ὁ χριστιανισμὸς εἰς ξένους λαούς;

2. Μεταβιβάζουσιν καὶ σήμερον ἄνδρες γενναῖοι εἰς ξένους χώρας ὅπως ὑπηρετήσωσι τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα των;

B. Ἡ διεξαγωγή τοῦ σχεδίου.

Θὰ ἴδωμεν τώρα πῶς ὁ Κολόμβος προβαίνει πρὸς διεκπεραίωσιν τοῦ σχεδίου του.

I. Δηλώσατε ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ σχεδίον του. Τί ἐχρειάζετο πρὸς διεκπεραίωσιν τοῦ σχεδίου του; (πλοῖα, χρήματα, ὅπλα κτλ.) Διατί πλείοτερα πλοῖα; Διατί ὅπλα; Πόθεν θὰ λάβῃ ταῦτα πάντα; (παρὰ τοῦ πατρὸς). ἠδύνατο ὁ πατὴρ νὰ τῷ δώσῃ ταῦτα; Πρὸς τίνα μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη; (πρὸς τὸν ἀπῆππον) οὗτος ἦτο μόνον πλοῖα-

χος· δὲν εἶχε πλοῖον ἰδικόν του. Ἄλλ' ἴσως ἡ πατρίς του ; ὁ βασιλεύς ; Τίς ἦτο βασιλεύς ;

Ὁ Κολόμβος πραγματικῶς πορεύεται πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας· Πῶς ὀμιλεῖ ; θ' ἀνακαλύψω δι' ὕμῶν τὴν νέαν θαλασσίαν ὁδὸν καὶ θὰ προσφέρω εἰς τὴν κατοχὴν σας πλουσίας χώρας.

Δίδει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς πλοῖα ; (Διάφοροι εἰκασίαι.) Ἴσως ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται μόνος ν' ἀποφασίσῃ περὶ τούτου. Ἐρωτᾷ τοὺς σοφοὺς, τί πρέπει νὰ πράξῃ. Τί λέγουσιν οὗτοι ; Εἶπον ὅχι, διότι ἡ ἐπιχειρήσις δὲν ἐπετύγχανεν· ἡ πρότασις ἦτο πολὺ ἀβεβαία κτλ.

Συγκεφαλαίωσις.

II. Ἀπεθαρρύνθη ἔνεκα τούτου ὁ Κολόμβος ; Διατί ὅχι ; Τί ἔπραξε λοιπὸν ; (Ἀπετάθη πρὸς ἕτερον βασιλέα.) Πρὸς τίνα ; Ἐπορεύθη εἰς Ἰσπανίαν. Διατί ἐκεῖ ; (Ἡ χώρα ἔκειτο πολὺ πλησίον) ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δυνάμιν των. Ἡδύνατο τοῦτο νὰ ὠφελήσῃ τὸν Κολόμβον ; Πῶς διάκειται πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ; Ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν ; (ὅχι ἐξετάζει μόνον αὐτὸν τί ἔπραξεν ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας·) ὁ καιρὸς δὲν ἦτο εὐνοϊκός, διότι ὁ βασιλεὺς ἐπολέμει μετὰ τῶν Μαύρων, ὅποιαν ἐπιρροὴν εἶχε τοῦτο ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Κολόμβου ; Ὁ Κολόμβος περιμένει ἐπὶ τίνα καιρὸν καὶ ζητεῖ θιασώτας τοῦ σχεδίου του.

Συγκεφαλαίωσις.

III. Τὸ σχέδιον τοῦ Κολόμβου ἐγένετο παραδεκτόν. (Διήγησις παρὰ τοῦ διδασκάλου.)

IV. Λοιπὸν προχωρεῖ ὁ ἀπόπλους· ὅχι, ὁ βασιλεὺς δὲν παραδέχεται τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Κολόμβου.

V. Τὸ σχέδιον τοῦ Κολόμβου γίνεται ἐπὶ τέλος παραδεκτόν.

Συγκεφαλαίωσις τοῦ ὅλου. Ἀπόδοσις.

I. Κολόμβος παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Πορτογαλλίας.

II. Κολόμβος παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Ἰσπανίας.

1) Ἐν καιρῷ τοῦ πολέμου. 2) Μετὰ τὸν πόλεμον. 3) Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Κολόμβου. 4) Κολόμβος καὶ Ἰσαβέλλα. 5) Ἡ διεκπεραίωσις.

Ἐμβάθυνσις.

1) Πῶς ἐπεκρίθη ἡ ἀπόφασις τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας ; Κατηγορήθη σκληρῶς, διότι ἀπέπεμψε τὸν Κολόμβον. Τί δύναμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν πρὸς δικαιολόγησίν του ; (οἱ Πορτογαλλικοὶ σκοποὶ ἀπέβλεπον πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν πρὸς ποῖαν ; Δυτικὴ ἄκρα Ἀφρικῆς κτλ.

2. Ὁ Κολόμβος ἦτο δραστήριος καὶ καρτερικός. Ἡ δύναμις τῶν πεποιθήσεών του. Ἀρέσκει ὅμως ἡμῖν ἡ ἀπαιτήσις τῶν πολλῶν πραγμάτων διὰ τὸ σχέδιόν του.

3. Ἡ βασίλισσα Ἰσαβέλλα ἦτο εὐγενῆς, μεγαλόψυχος καὶ ἐπιχειρηματική. Ὁ σύζυγος αὐτῆς ;

III. Σύγκρισις τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας, τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ· τοῦ Κολόμβου πρὸς τοὺς συμβούλους τοῦ βασιλέως.

IV. «Ἡ καρτερία ἄγει πρὸς τὸ τέρμα.»

V. Παραδείγματα σχετικὰ ἐκ τῆς Ἰστορίας.

Γ. Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ πλοῦ.

Σκοπός. Θὰ ἴδωμεν λοιπὸν τώρα πῶς ὁ Κολόμβος τὰ πάντα παρεσκεύασε πρὸς ἀναχώρησιν.

I Τίνος εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως τὰ πάντα διεκπεραιώσῃ ;

II. 1. Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ στολίσκου.

2. Ἡ στρατολογία.

3. Ὁ Κολόμβος καὶ τὸ πλήρωμα παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν ὅπως βοηθήσῃ αὐτούς.

Ἐμβάθυνσις.

1. Ἡ βασίλισσα. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Κολόμβον χρήματα πρὸς παρασκευὴν τοῦ στολίσκου, ἐσκέφθη νὰ πωλήσῃ τὰ κοσμήματα αὐτῆς. Ἦθελεν ἐξ ἅπαντος νὰ φυλάξῃ τὴν ὑπόσχασίν της.

2. Οἱ ἀδελφοί· ἦσαν τολμηροὶ ἄνδρες· ἐρριψοκινδύνευσαν.

3. Καὶ ὁ Κολόμβος ; Ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ.

III. Συχνάκις ἤδη εἶδομεν πρὶν ἐπιχειρήσῃ τις ἔργον τι, ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν εἰς βοήθειαν. Παραδείγματα ἐκ τῆς Ἰερᾶς Ἰστορίας.

IV. «Ἡ θεία πρόνοια διέπει τὰ πάντα.»

V. Πῶς προσηυχῆθη ὁ Κολόμβος εἰς τὸν Θεόν, πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὸ πλοῖον ;

Δ. Ὁ πρῶτος πλοῦς.

Σκοπός· θὰ ἴδωμεν τί συνέβη εἰς τὸν Κολόμβον καὶ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἐν καιρῷ τοῦ πλοῦ.

1. Πόθεν ἀνεχώρησεν ὁ Κολόμβος;
2. Ἀνεδέχθη εὐπαρηγόρως τὸν πλοῦν ὁ Κολόμβος;

Αὐτὸς ἀνέθεσε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸν Θεόν, ἦτο τολμηρὸς, ἀτρόμητος καὶ δραστήριος. — Ἀλλὰ θὰ ὑπομένῃ τὸ πλήρωμα τὸν μακρὸν πλοῦν; Τί δύναται νὰ συντείνῃ εἰς τὸ ν' ἀπολέσῃ τὴν τόλμην του; (Τρικυμία, δυστυχήματα ἐν τῷ πλοίῳ, ἀσθένεια κ. τ. λ.). Λοιπὸν θὰ ἴδωμεν τί συνέβη εἰς τοὺς τολμηροὺς θαλασσοπόρους.

II. Πρῶτον τεμάχιον.

1. Ὁ εἰς τὰς Καναρίους νήσους πλοῦς.
2. Κολόμβος ἐπὶ τῶν Καναρίων νήσων.

Ἐ μ β ἄ θ υ ν σ ι ς .

1. Τὸ-πλήρωμα κατὰ τὸν πλοῦν (φόβος, δεισιδαιμονίαι).
2. Ὁ πηδαλιούχος.
3. Κολόμβος.

Δεύτερον τεμάχιον ἐν τῷ πελάγει.

1. Ὁ ιστός. 2. Μαγνητικὴ βελόνη.
3. Καλὰ σημεῖα. 4. Γῆ.

Ἐ μ β ἄ θ υ ν σ ι ς .

1. Ὁ Κολόμβος ἀπατᾷ τοὺς συντρόφους του· ἔπρεπε νὰ πράξῃ τοῦτο; Ἡ συγκράτησις τοῦ πληρώματος. — Ἡ συγκράτησις τοῦ Κολόμβου.

2. Ὁ Κολόμβος συμφώνως μὲ τὴν ὑπόσχεσίν του δὲν ἀνταμείβει τὸν εὐτυχῆ ναύτην τὸν ἀνακαλύψαντα.

Δ ο ξ ο μ α ν ί α .

III. Σύγκρισις τῆς ἐξόδου τοῦ Μωϋσέως διὰ τῆς ἐρήμου (Ἰσραὴλ) πρὸς τὸν Κολόμβον (πλήρωμα).

IV. «Ὁ ἐγκαρτερῶν στεφانوῦται.»

V. Ποίημα. Κολόμβος.

3. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τῆς ἀνακαλυφθείσης χώρας,

Ἐπιστροφή καὶ ὑποδοχὴ·

I. 1. Οἱ Ἴνδοί. Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι των. Ἡ συμπεριφορὰ των πρὸς τοὺς Ἰσπανούς.

2. Οἱ Ἰσπανοί. Ἐντύπωσις ἐκ τῆς νέας χώρας. Ἐπιθυμία χρυσοῦ.

3. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Κολόμβου. Ἡ πίστις του.

4. Ἐὐγνωμοσύνη τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας.

5. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πεποιθήσις τοῦ Κολόμβου.

II. 1. Σύγκρισις τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας.

2. Σύγκρισις τῶν Ἰσπανῶν πρὸς τοὺς Ἴνδούς.

3. Σύγκρισις τοῦ Κολόμβου πρὸς τοὺς Ἴνδούς.

4. Τίς ἕτερος δείκνυσι τοσαύτην πεποίθησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν ὡς ὁ Κολόμβος;

5. Σύγκρισις τῆς ἀνόδου καὶ καθόδου, ἀναχωρήσεως καὶ ἐπιστροφῆς.

III. «Κύριος εἰσακούει τῆς προσευχῆς τῶν δούλων του τῶν πορευομένων κατὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.»

IV 1. Τί ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἀνακαλύψεως;

2. Ἐτήρησεν ὁ Κολόμβος τὴν ὑπόσχεσίν του;

3) Εἰς ποῖα σφάλματα περιέπεσεν ὁ Κολόμβος;

ΣΤ. Ὁ δεύτερος καὶ τρίτος πλοῦς τοῦ Κολόμβου.

Σκοπός· θὰ ἴδωμεν τώρα τί ἀνέλαβε μετὰ ταῦτα ὁ Κολόμβος.

I. Πῶς ὑπεδέχθη ὁ λαὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν Κολόμβον ἐν τῇ ἐπιστροφῇ του; 2) κυριώτατα προσόντα τοῦ Κολόμβου. 3) Ὅποιον σχέδιον συνέλαβε; (Δεύτερος πλοῦς εἰς τὰς ἀνακαλυφθείσας χώρας.)

Πόθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τοῦτο; Ἡ ἀνακαλυφθεῖσα χώρα ἦτο πλουσία εἰς θησαυρούς· ἡ φύσις ὡς ἡ τοῦ παραδείσου· τὸ ἔδαφος εὐφορον.

Ἀλλὰ δὲν ἀνεκαλύφθησαν εἰσέτι αἱ Ἰνδῖαι, ὁ σκοπὸς τοῦ πλοῦ.

Ὁ Κολόμβος ἐσκέπτετο νὰ περιπλεύσῃ τὴν γῆν. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ λαὸς ἐνεθουσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Οὕτω δὲ δὲν ἀνεπαύετο ὁ φιλόπονος ἀνὴρ πρὶν θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ἐπιχειρήσιν του.

II. Ἐπισκόπησις.

1. Αιτίαι, ὧν ἕνεκα ἀνέλαβεν ὁ Κολόμβος τὸν δεύτερον πλοῦν.
  - α) Ὁ Κολόμβος εἰσέτι δὲν ἀνεκάλυψε τὴν ποθητὴν χώραν τῆς Ἰνδίας καὶ Κίνας.
  - β) Ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδὸς κατὰ τὴν γνώμην του εὐρέθη.
  - γ) Ἐγκατοίκησις ἐπὶ τῆς Χαίτης.
  - δ) Ὁ βασιλεὺς συνέτεινεν εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν του.
  - ε) Δόξα κατορθωμάτων, φιλοδοξία, τόλμη τοῦ Κολόμβου.
2. Προπαρασκευαί πρὸς ἀπόπλουν.
  - α) Στολίσκος πλήρωμα, ἐξοπλισμός.
  - β) Ὁ Κολόμβος ἦτο προνοητικὸς, πονηρὸς.
3. Ἡ ὁδός. Κάδιξ, Κανάριαι νῆσοι. Διεύθυνσις Ν. Δ.
4. Ἡ διαμονὴ εἰς τὰς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσας χώρας.
  - α) Δομινίκη, Γουαδελούπα, Πορτάρικον, Ἰαμαΐκα.
  - β) Γουαδελούπα αα (ἀνθρωποφάγοι ββ) εὐσπλαχνία τοῦ Κολόμβου.
  - γ) Ἐπιστροφή εἰς τὴν Ἰσπανιόλαν.
    - αα) Ἐλπίς τοῦ Κολόμβου, ββ) Δυσάρεστοι εἰδήσεις.
    - γγ) Ἰδρυσίς τῆς πόλεως Ἰσαβέλλας.
    - δδ) Κυρίαρχος Χαίτης. εε) Κολόμβος ἐπὶ τῆς Ἰαμαΐκας.
    - 5) Ἐπάνοδος εἰς Ἰσπανίαν.

Συγκέντρωσις. (1 Τεμάχιον).

1. Δὲν θὰ ἔμεινεν εὐχαριστότερον ὁ Κολόμβος ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀντὶ τῆς ὑπομείνῃ τοὺς κινδύνους νέου πλοῦ ;
2. Πῶς διάκειται τώρα ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ;

Συγκέντρωσις (2 Τεμάχιον) :

1. Ὅποιαν ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν τῷ Κολόμβῳ αἱ ἐπὶ τῆς Γουαδελούπης ὠμότητες ;
2. Πῶς θὰ διέκειντο πολλοὶ ἕτεροι ἐν τῇ θέσει τοῦ Κολόμβου ;
3. Ἦτο νόμιμος ἡ πράξις τῶν Ἰνδῶν ;

Τρίτος πλοῦς.

1. Ὁ Κολόμβος ἀποπλέει μετὰ 8 πλοίων.
2. Ἀνακάλυψις τῆς νήσου Τριनिδέδης.
3. Αἰχμαλωσία τοῦ Κολόμβου.
4. Ὁ Κολόμβος ἀπονέμει χάριν.

Συγκέντρωσις.

1. Ὁ Κολόμβος εἶχεν εἰς Ἰσπανίαν ἐχθρούς. Πόθεν ;
  - α) Ζηλοτυπία. β) Δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως. Κέρδος.

2. Πῶς ἐνεργεῖ ὁ βασιλεὺς ;

- α) Ἀκούει τοὺς ἐχθρούς· αἰτίαι.
  - β) Πῶς ἔπρεπε νὰ πράξῃ ; γ) Ἡ ἡσυχία του.
- (ἔπεται συνέχεια). ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

Ἐπὶ τῆς ἀπώλειας καὶ ἀπάρχουσι ἀνθρώποι, οἵτινες ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἐνεργείας οὕτω ἀφανῶς ἐργάζονται, ὥστε ἡ ἐργασία των, καίπερ καρποφορωτάτη, μένει λίαν ἄγνωστος εἰς τοὺς πολλοὺς. Ἄνευ θορύβου καὶ ἐπιδείξεως ἐκτελοῦντες τὸ ἔργον των μετὰ φιλοπονίας καὶ ζήλου, αὐτοὶ σχεδὸν μόνοι ἐν τῇ λήθῃ τοῦ κόσμου καὶ τῇ μοναξίᾳ αἰσθάνονται τὰς ταλαιπωρίας καὶ τοὺς μόχθους, εἰς οὓς εἶνε ὑποβεβλημένοι ἀπὸ τῆς νεότητός των. Ὡς δ' ἀπόκρυφος καὶ μυστηριώδης ἐνέργεια γινομένη ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς, ἀνοῦσι τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν καὶ αἰφνιδίως παράγει νέαν ξηράν, οὕτω καὶ ἀνθρώποι τινες ἐκ πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα παρασκευάζουσι τὰς σπουδαιότητας κοινωνικὰς μεταβολὰς ἀπαρατηρήτως, γινόμενοι σπουδαίων μεταβολῶν παράγοντες. Πολλάκις δὲ οἱ ἀνθρώποι οὗτοι, ὅταν μάλιστα ὡς ἔργον ἔχωσιν τὴν διαπαιδαγωγίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, γίνονται οἱ σκαπανεῖς σωτηρίας καὶ ἔθνωφελους ἐργασίας, παρασκευάζοντες ἡρέμα τὴν διαδοχὴν νέας γενεᾶς ἐπὶ βάσεων στερεῶν καὶ καθιστάμενοι αἴτιοι προόδου τοῦ καθόλου ἐν τῷ κόσμῳ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνους ἰδίᾳ.

Ἐν τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἀνθρώπων καταλέγονται κυρίως οἱ διδάσκαλοι· οὗτοι τὴν παιδικὴν τοῦ ἔθνους ἡλικίαν νὰ διαμορφώσωσι προτιθέμενοι, εἰς μυρίους ὑποβάλλονται κόπους, ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα τὸ ἀμόρφωτον καὶ ἀανάπτυκτον τῶν παιδῶν πνεῦμα ὀδηγοῦντες, ὅλος δ' ὁ βίος αὐτῶν δαπανᾶται ἐν εὐγενεῖ ἀγῶνι τοῦ μεταδοῦναι ἢν οὗτοι κέκτηνται ὠριμότητα πνεύματος εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Μεταξὺ δὲ τῶν τοιοῦτων διδασκάλων ἐξαίρετον θέσιν κατέχει ὁ ἄρτι ἀφ' ἡμῶν ἀποστάς, Θωμᾶς Ἰωαννίδης. Ἡ εὐσέβεια, ἡ γνώσις τοῦ ἔργου, ἡ πολυπειρία καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ ἀνδρὸς θὰ πρόκεινται ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τοὺς γνωρίσαντας αὐτὸν ἀφορμὴ θαυμασμοῦ καὶ πρότυπον μιμήσεως. Γεννηθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1835 ἐπέβη τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ὑπὸ γυμνασιάρχην τὸν Γεννάδιον μόλις δεκαεταετησίᾳ, πτωχὸς δὲ καὶ ὀρφανός, πολυμελοῦς οἰκογενείας προστάτης, ἐγένετο εὐθὺς διδάσκαλος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, ἐκπαιδευτηρίῳ τοῦ Βασιλιάδου ἐπὶ ἐξαστίαν τοῦτο τὸ ἔργον παρ' αὐτῷ ἀσκήσας. Οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐνθυμοῦνται ἔτι καὶ νῦν, ὅτι

καὶ τὴν νύκτα εἰργάζετο ἀντιγράφων ἐπὶ μισθῷ, ἵνα δυνηθῆ νὰ συντηρήσῃ μητέρα καὶ ἀδελφούς ἀηλίους. Κατὰ τὸ 1856 μετέβη εἰς Φιλιππούπολιν, ἔνθα οὐ μόνον ἐδίδασκεν ἀλλὰ καὶ διωργάνωσε τὰ δημοτικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης πόλεως σχολεῖα. Εἰκοσαετίαν ἐκεῖ διατρίψας ἠγωνίσθη καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑπὲρ τῆς ἑλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοεθνῶν Μακεδόνων. Ἀληθῆς μαρτυρολόγιον εἶναι τὰ ὅσα ὑπέστη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Σλαβοβουλγάρων· τυγχάνει δὲ ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐν τῷ Νεολόγῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῷ Μέλλοντι τῶν Ἀθηνῶν ἔγραψαν μετὰ παρησίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν Βουλγάρων, τὰ σχέδια τῶν Σλάβων ἐνθαρσῶς ἀποκαλύψαντες καὶ πολεμήσαντες. Ἡ ἐλευθερόφρων δ' αὕτη διαγωγή του ἤγειρε κατ' αὐτοῦ διωγμοὺς καὶ κινδύνους καὶ ἠναγκάσθη ἄκων νὰ καταλείψῃ τὸ πεδίον ἐκεῖνο τῆς μάχης, ἐν ᾧ πολλάκις θυριάμεισεν.

Ἀποφασίσας δὲ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐθεώρητε καλὸν νὰ ἐπισκεφθῆ πρότερον τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Αὐστρίας, ἐν οἷς λειτουργεῖ μεθοδικὸν διδακτικὸν σύστημα καὶ χρόνον τινὰ ἐν Βιέννῃ παραμείνας ἐπὶ τούτῳ, ἤλθεν εἰς Ἀθήνας φέρων ἐφόδια τὴν πολυχρόνιον αὐτοῦ πείραν καὶ τὰς παρατηρήσεις του ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διδασκαλίας καὶ γνώσιν ἀκριβῆ τοῦ παρὰ Γερμανοῖς διδακτικοῦ συστήματος.

Ἄμα δ' ἀφίχθέντα εἰς Ἀθήνας ἀπέστειλεν ὁ τότε διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Πετρίδης εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων τῆς Κορινθίας· ἔκθεσις δ' ἀκριβῆς τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων μετὰ πολλῶν ὀρθοτάτων ὀδηγιῶν, κεῖται κατατεθειμένη ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ὑπουργείου, τὴν ἱκανότητα μαρτυροῦσα τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον. Μετὰ δὲ ταῦτα μὴ δυνάμενος νὰ λησμονήσῃ τὴν μεγάλην πατρίδα, ὅπου τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του ἔζησε διδάσκων, ἀπῆλθεν εἰς Πόργον τοῦ Εὐξείνου, ἔνθα ὡς διευθυντὴς τῶν ἐκεῖ σχολείων ἀνεμόρφωσεν αὐτὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους κανόνας τῆς διδακτικῆς καὶ κατὰ τὰ σοφὰ πορίσματα τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης παιδαγωγῶν. Ἐνῶ δὲ προὔκειτο πλουσίως νὰ συγκομίσῃ τοὺς καρποὺς τῆς διδασκαλίας του, ἀσθένεια καταλαβοῦσα αὐτὸν ἔνεκα τοῦ ὑγροῦ τοῦ κλίματος, ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀθήνας· ἔλθων δ' ἐνταῦθα διωρίσθη, διευθύνωντος τὸ διδασκαλεῖον τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου, διδάκταλος ἐν τῷ προτόπῳ καὶ διηύθυνεν ἠνωμένην δημοτικὴν σχολήν. Συγχρόνως δὲ διωρίσθη καὶ διευθυντὴς τῆς τῶν ἀπόρων παίδων σχολῆς τοῦ Παρνασσοῦ.

Ὅστω διετίαν εἰργάζετο ἐνταῦθα μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας, εἰ καὶ ἔφερε τὰ σπέρματα ἀσθενείας, ἦν τὰ ψυχρὰ ἐκεῖνα κλίματα τῷ ἐπίνεγκον. Δὲν ἐνόεε ὅμως ὁ ἀοιδίμος Θωμᾶς Ἰωαννίδης νὰ παραλείπῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος οὐδὲ στιγμὴν· ὅστω ἡμέραν τινὰ μετὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τῆς ἕδρας του προσεβλήθη ὑπὸ ἀποπληξίας, εἰς ἣν ὑπέκυψε περὶ μέσας νύκτας, ὅτε οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκάλουν τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως, καταλιπὼν ἐν πλήρει πενίᾳ σύζυγον καὶ τέκνα.

Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ, οὗ ἐσκιαγραφῆσαμεν τὸν βίον, εἶθε δὲ ὡς καλὸ ὄλον τὸν βίον ὠφέλησε τὴν Ἑλλάδα, καὶ θανὼν νὰ ἐμπνέῃ τοὺς νέους συναδέλφους, ὅσοι τὴν διδασκαλικὴν ὑπηρεσίαν θεωροῦσιν ὡς τὸ ἐθνωφελέστατον πάντων τῶν ἔργων.

M. B.